

Ціна 50 центів.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

РІК ХХІ

ЛЮТИЙ-БЕРЕЗЕНЬ — 1970 — FEBRUARY-MARCH

Ч. 241-242

НОВІ ДНІ

UNIVERSALNYI ILLUSTRUVANNIA MISCYNNYI

Видає видавництво "НОВІ ДНІ".

Редактор 1950-1969: П. К. Волиняк

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Д. В. Кислиця — головний редактор

М. Г. Дальний — відповід. секретар

Відповідає за адміністрацію і друкування

П. В. Майсюра.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

У США—

NOVI DNI

2209 Caniff Ave.

Detroit, Mich. 48212, U.S.A.

Tel.: 365-9130

У Канаді —

NOVI DNI

219 Howard Park Ave.

Toronto 154, Ont. Canada

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ (на рік):

Канада і США — 5.50 доларів

Австралія — 3.50 австралійських доларів

Франція — 20 франків

Англія — 30 шилінгів

Всі інші країни Європи, Венесуела — 4.50 американських доларів.

Решта країн Південної Америки — 3.00

американські долари.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:

H. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England.

В Австралії:

S. Krywolap, Box 1586 M, G.P.O. Adelaide,
South Australia

Повний список усіх пожертв на гарантійний фонд, пресовий фонд та про приєднання нових передплатників почнемо друкувати, почавши з наступного числа „Нових днів“.

На першій сторінці обкладинки — БЕЛА РУДЕНКО, дуже талановита співачка з Києва, яка цього року об'їхала з своїми концертами США і Канаду (Див. статтю Юрія Соловія в цьому числі — стор. 10-11).

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Редакція — До всіх наших читачів і передплатників	стор. 3
Дальний М. — Прощай, навіки прощай	4
Ковшун М. — Незабутня зустріч	6
Соловій Юрій — Побували між зорями	10
Костюк Григорій — Місія В. Винниченка в Москві і Харкові 1920 р.	11
Кислиця Д. — П. К. Волиняк — видавець і редактор	15
Мушинська А. — Дещо про мою зустріч з Україною	20

ДОРОГІ НАШІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ, ЧИТАЧІ І ЧИТАЧКИ!

Після цього подвійного числа і наступне вийде ще подвійним, цебто воно буде за квітень-травень. Будемо старатись, щоб після того вже перейти на щомісячне видання нашого журналу.

Ми робимо все можливе, щоб журнал поставити на тверді ноги. Ми виходимо в своїх плянах і розрахунках з того, скільки маємо вже грошей, а водночас — скільки маємо відповідного матеріалу до вміщення: всі ж бо ви добре знаєте, що після катастрофи, яка сталася, припинився не тільки доплив грошей, але й не надходили статті та дописи.

Підходячи до діла по-господарському і розсудливо, ми не витворимо зайвих проблем і труднощів — і журналові забезпечимо постійний і безперебійний вихід. Тож іще раз просимо не брати нам за зле нашу обережність і не гніватись, що кілька видань будуть подвійними.

Редакція і Адміністрація

— ВІД ДРУКАРНІ —

З причин організаційно-технічних, це число журналу вийшло з друку пізніше, ніж усі сподівалися. Друкарня була повністю завантажена замовленнями, більшість яких (замовлень) виконувалась за писаними контрактами (журнали, книги, газети).

Випускаючи це число журналу (перше в цій друкарні), доводимо до відома всіх зацікавлених: все можливе нарешті зроблено, для регулярного друкування „Нових днів“ місце в друкарні звільнилося, журнал увійшов у визначений наперед плян. Це значить, що подвійними числами якнайскорше буде ліквідоване відставання (заборгованість), а після цього „Нові дні“ будуть виходити з друку й розсилатись протягом останнього тижня кожного місяця.

ДО ВСІХ НАШИХ ЧИТАЧІВ І СПІВРОБІТНИКІВ

З виходом у світ цього числа нашого журналу починається новий етап його існування — без довголітнього його видавця-редактора Петра Кузьмича Волиняка. Завершивши двадцятирічний період редагування і видавання „НОВИХ ДНІВ“, безсмертний і неповторний ВОЛИНЯК відійшов від нас — і лишив нам, живим, обов'язок про живе думати, отже й про його безсмертну спадщину, а зокрема — про його й наш журнал „Нові дні“.

Хвиля конференцій читачів і співробітників журналу „Н.Д.“ прокотилася — на заклик ініціативної групи — майже в усіх більших осередках поселення українців: у Канаді, США, в Європі, Австралії. З протоколів тих конференцій і пресових звітів про них, а також з окремих листів до нової редакції (і з тих місць, де конференцій не було, бо читачі одинцем проживають), бачимо, що читачі в один голос заявляють: журнал „Нові дні“ потрібний, він мусить далі виходити, а вони, читачі, одноставно будуть його підтримувати, подбають самі про подвоєння і потроєння кількості передплатників, складуть пожертви на гарантійний фонд — щоб тим запевнити регулярний вихід журналу до виходу з кризового стану, який витворився після смерті дотеперішнього видавця. Переконавшись у тому, що слово читачів не розходиться з ділом, що успішно твориться гарантійний фонд і спонтанно шириться (збільшується) коло передплатників, ініціативна група, підбадьорена таким станом, дала нам, редакційній колегії, сигнал: здавати до друку чергове число журналу. Найвигіднішим місцем друкувати журнал виявився Детройт, США: тут на вигідних умовах погодився друкувати журнал і вести адміністрацію власник української друкарні Петро Майсюра, компетентний видавець і друкар, а під самим Детройтом живе тепер і член редакційної колегії, на якого спали обов'язки головного редактора.

Як і дотепер, дорогі читачі і співробітники, доля журналу залежить від вас. Буде добра і постійна фінансова підтримка у вигляді передплати, пресового фонду та платних оголошень, журнал існуватиме; будуть співробітники постачати нам добрий матеріал до друку, зможемо робити журнал змістовним і цікавим. Наперед ясно кажемо: покищо ми не маємо відваги платити гонорар за статті та дописи, самі теж працюємо безплатно. Як вам відомо, пок. П. К. Волиняк не міг платити гонорару і прибутків з журналу майже ніяких не мав, отже працював для журналу безплатно. Хочемо вірити, що ентузіазм співробітників буде не менший за ентузіазм читачів, виявлений уже словом і ділом.

Віriamo не тільки в значне збільшення кола читачів-передплатників, а і в збільшення та значне підсилення громади співробітників, що буде нам заохотою до жертвовної праці для загального добра і робитиме солодким наше ярмо — таким солодким, як воно було для св. п. П. К. Волиняка, невтомного трудівника і великого патріота.

Напрямок журналу? Ніхто його міняти не думав і не думає. Читачі хочуть і прагнуть мати далі „Нові дні“ — такими ж, а якщо нас на те стати, ще кращими. Кістяк співробітників лишається той самий, отже про зміну напрямку журналу питання відпадає. Поповненням гурту співробітників, ми цього певні, будуть наші приятелі і патріоти. Не були і надалі не повинні бути всі співробітники під одну гребінку стрижені — були і можуть бути серед них не тільки безпартійні чи тільки однопартійні, були і будуть не тільки речники однієї філософської доктрини чи ідеологічного напрямку, бо інакше б наш журнал розминувся із своїм завданням: бути вільною, не цензурованою догматиками українською загально-громадською і культурною трибуною, трибуною для всіх українських патріотів, для яких неподільною є українська національна ідея і для яких є провідною ціллю український національний державницький ідеал. А що досі так було, що в журналі переважав, скажімо більше — домінував український республіканський дух у формі УНР — як прообраз наповненої новим змістом майбутньої України, то цього ми не соромились і не будемо соромитись, не приховували і не будемо приховувати — бо такого складу думання й діяння наші співробітники, в такому ж дусі хотіли і хочуть мати журнал наші читачі — якщо не абсолютно всі, то майже всі. Ми знаємо, що наш журнал шанували за це і не без приємности читали навіть найортодоксальніші українські монархісти, як і представники протилежного їм крила, такі чи сякі соціалісти — на еміграції суші чи „з того світу“. Чому? А тому, що ми чесно йшли, говорили відверто правду в очі, душею не кривили, тому нас вважали — одні за чесних одностайців, а інші також за чесних — противників, якщо не партнерів.

Під орудою безсмертного Волиняка наш журнал мав репутацію відважного органу друкованого слова. Як близькі і найближчі співробітники Покійного — ми теж не з полохливого десятка, постараємось і з цього боку не порушити традиції. В іншому місці цього числа сказано, що саме було джерелом тієї відваги редактора П. К. Волиняка: — його чисте сумління, його чесність з собою. Постараємось і ми, його

сподвижники і якоюсь мірою учні його, бути чесними з собою, щоб бути повним правом відважними і, коли хочете, — звитязними у боротьбі за праве діло. З нашими добрими і наділеними цивільною відвагою співробітниками ми не заважаємось узяти під обстріл назадиство, спростачування, примітивізацію і просто шкідливі та ганебні прояви в нашому ТУТ і ТАМ культурному та громадському житті. Згадати хоча б такі, як профанація науки іменем ніби наукових за назвою фірм, русифікацію ТАМ, а асиміляційні тенденції ТУТ і т. д.

Постараємось тримати журнал на належному культурному рівні в усіх відношеннях: будемо уникати збитих і тріскучих фраз, в тому й ура-патріотичних, всілякого роду бомбастики, надривних і пустопорожніх вигуків, які нікого не лякають і не переконують, уникати партійної гризні та заїлости, регіональної та конфесійної нетерпимости, претенсій на будь-який монопол, отже й на патріотизм та „єдино правильні“ погляди. Без належної культури мало що варта а бо й нічого не варта ні наша політика, ні наша громадська діяльність, ні наше шкільництво. Вважаємо, що найпоказовішим і найтривожнішим у цьому відношенні є занедбання культури мови в наших емігрантських виданнях, включно з шкільними ж підручниками і нібито науковими публікаціями. Такий стан — просто позбавляє нас права нарікати й лаятись на адресу київських та інших тамтешніх мовознавців, які, мовляв, не досить дбають про чистоту та правильність нашої мови.

„Нові дні“ як були за живий духовний зв'язок наш із живою Україною, за належну оцінку справжнім духовим досягам наших братів і сестер там, за діловий діалог з українцями „з того світу“, то й мають лишитись такими надалі, а тому будемо інформувати наших читачів тут, що добре і цінне твориться там, на відвічній землі українській, будемо передруковувати з тамтешніх видань, що того варте.

Ми свідомо декларуємо і обіцяємо мало: краще зробити більше на ділі, ніж наобіцяти і слова не дотримати. А здійснення нашого щирого бажання — зробити наш журнал не гіршим, а ще кращим, ніж він досі був, буде залежати не тільки від нас самих, а від того, скільки хлюпне нам море свіжих лав: скільки і як нам допоможуть наші старі і нові співробітники, як нас і наше видавництво підтримають читачі, читачки, друзі і прихильники. Віримо, що світла постань незабутнього Волиняка і поривний дух його далі промовлятимуть до свідомости всіх, кому дорога його пам'ять і ті ідеали, за які він життя своє віддав. А він заслужив того, щоб його боротьбу за ті ідеали ми продовжували з його ж завзяттям і самопосвятою, щоб ми гідно продовжили його добре діло.

Маючи за собою так виразно висловлену добру волю наших читачів і співробітників — за всяку ціну далі видавати „Нові дні“, ми певні, що спільними силами впораємось із своїм почесним завданням. Дай же, Боже, в добру путь!

Редакція

ДО ЧИТАЧІВ „НОВИХ ДНІВ“

З А Я В А

З уваги на те, що багато читачів і співробітників журналу „Нові дні“ постійно просили, а то й домагались, щоб журнал продовжував виходити і після смерті видавця Петре К. Волиняка, ми, виконавці його заповіту, вирішили передати на певних правних умовах відповідальність за дальшу долю „Нових днів“ членам Ініціативної групи і близьким співробітникам Петра К. Волиняка — М. Горготі, Д. Кислиці і м. Валєрові.

Ми зробили це в переконанні, що передаємо журнал у надійні руки й що названі співробітники зроблять усе можливе, щоб „Нові дні“ далі виходили на такому рівні і з таким ідейним спрямуванням, як і за життя їх основника сл. п. Петра Кузьмовича Волиняка.

Одночасно просимо тих читачів та книгарні, які мають заборгованість за попередні роки, виписувати чеки на Petro Wolyniak Estate. Торонто, 2 травня 1970

Ніла Гава, Діна Кравченко, Тетяна Ткаченко

„ПРОЩАЙ, НАВІКИ ПРОЩАЙ!”

З України наспіла сумна вістка про смерть видатного українського поета Андрія Самійловича Малишка. Він помер у Києві 17-го лютого, після довгої і тяжкої хвороби.

Андрій Малишко народився в м. Обухові, на Київщині, 1912 року. В українську літературу ввійшов у найтяжчі, найстрашніші для неї тридцять років. Дебютував збіркою „Батьківщина”, яка вийшла в 1936 році.

„Поет незвичайного обдаровання, могутнього таланту, рідкісної працьовитости, Андрій Малишко полишив після себе понад сорок поетичних книг... Його вірші й поеми збагачують наш світ, його пісні співає весь народ наш, відданим і вірним сином якого поет лишався до останньої хвилини свого життя“. („Літературна Україна“, 20 лютого 1970 р.).

Звичайно, деякі поезії Андрія Малишка, написані за часів сталінського терору, доводиться розцінювати як примусову данину тому часові. Все ж таки, більшість поем, балад і ліричних віршів Андрія Малишка — це високохудожні поетичні шедеври, які навіки залишаться цінним вкладом до культурної скарбниці українського народу.

Найбільшу популярність принесли Малишкові його глибоконародні пісні, особливо „Пісня про рушничок“ (або „Рідна мати моя“), що її поклав на музику композитор Платон Майборода. Мабуть, ніхто з сучасних українських поетів не спромігся так глибоко й органічно сприйняти та використати невичерпні джерела українського фолкльору, як це зробив Андрій Малишко у своїй поетичній творчості. За свої твори, він був двічі нагороджений державною премією СРСР і був лавреатом української державної премії імені Тараса Шевченка.

За сучасних обставин життя українського народу Андрій Малишко вважав за доцільне бути членом КПУ і депутатом Верховної ради УРСР. Всі хто його знали, вважають, що він був винятково морально чистою, чесною й благородною людиною. Найболючішими для нього завжди були явища зради, наклепів і донощництва, до яких так заохочувано в СРСР мало не

всіх громадян, а чи не найбільше — таки на Україні. Коли в 1966 році почалися нові арешти серед української інтелігенції, Андрій Малишко був серед тих нечисленних депутатів Верховної Ради, які не побоялись публічно виступити в обороні протизаконно арештованих. Сьогодні, прощаючись із цим визначним сином українського народу, тяжко придумати влучніші слова за ті, що їх висловив сам Андрій Малишко п'ять років тому над свіжою могилою Володимира Сосюри:

„...Холодно тобі зараз, поете, і сніг над тобою іде дуже холодний. Над твоєю труною у цей холодний зимовий день ми клянемося, що будемо любити свою мову, свій кароокий народ, як ти заповів у своєму вірші „Любись Україну“.

І хай дурість кретинів і невігласів, прелатів і єзуїтів, яка вкоротила твоє життя після написання цього вірша (..... нерозб.) над могилою великого українського поета.

Пробач, що ми не покрили тебе славною козацькою китайкою по нашому звичаю і не поклали на твоє серце червоної калини — ти ж так те любив. Та червона калина твоєї України червонітиме в твоєму серці і в твоєму слові. Комусь, може, набридли ці символи нашої вічної свободи й гіркоти, для нас вони зацвітатимуть вічно — від молодих до старших — з покоління в покоління.

Ми хотіли поховати тебе так, як годиться великому співцю і пронести тебе на своїх плечах по всьому Хрещатику, по всій нашій рідній землі. Що ж, кажуть, не можна. А як жаль, що і в цьому ми схиляємось до циркулярів, а не до вікових традицій нашого народу.

Що ж, тоді ми, невдячні сини твої, понесемо тебе на своїх раменах у вічність, і хай майбутнє зацвітає твоїм вишневим українським словом, словом революційного українського поета. Прощай, навіки прощай!”

Публікація цього сповненого гірким відчаєм за долю рідного народу Слова, тобі, Андрію Самійловичу, вже не пошкодить.

М. Дальний

З КНИГИ „СЕРПЕНЬ ДУШІ МОЄЇ”

Андрій МАЛИШКО

ВЕРШНИК
(баллада)

О. П. Довженкові

За сивим пилом, за сяйним полем стелились коні,
За тую дівчину-революцію шляхи червоні.

Вдягнув шинельку, почув прощання та сміх малечі,
Багрянні зорі попід снігами лягли на плечі.
На роздоріжжі обняв розлуку, на мить щасливу,
Вкраїни коси поклав на руку, судьбу — на гриву.
Помчався пилом, помчався полем, як тур з безодні,
Летить літами і не вертає ще й по сьогодні.

Пісню покотив,
 Сам знайшов мотив,
 Як вітер.
 Книгу погортав, —
 Сам на віки став
 Між літер.
 Та під зорями і тучами,
 В села і міста,
 В білім камені горючому
 Ще кричать уста...

Тут в'ється Стугна, пахнуть медуниці,
 Де я колись ходив, замурзаний малюк,
 Де розписні, як сон, загонисті синиці
 Клювали чорний хліб з моїх дитячих рук.

І мрію сховану й легенду волохату
 Приносили нам весни уночі
 В покладену на зруб дубову отчу хату,
 З піснями край стола, з просами на печі.

Росли дитячі сні, як дерева за нами,
 Прощалися діди, лишивши розум в дар,
 І пахощі землі мережились димами,
 Де риба і ремінь, і динь густий янтар.

А в кольорах земних душі світилися двері:
 Memento mori, й цвіт, і візерунків дріб,
 Збиралися дощі, як діти до вечері,
 На сивім полотні боги жували хліб.

Тепер у тім краю дитячі інші личка
 В заметах снігових, біля нічних багать
 Виносять чорний хліб, розкльовують синичкам,
 Бо зими й весни йдуть, а птиці все летять!

Пливають березневі тучі. Світанки пливають над землею.
 Стоять березневі саява понад душею моєю.

Беруть її, неукротиму, негнуздану, у вуздечки,
 І вітають побіля неї небес голубі вершечки;

Сплітають надій коріння, де коло старе кінчаю,
 І ставлять для пісні хату та по-людським звичаю.

Ах, душа моя стокрота! Чого тобі ще замало!
 Між боем та чорнотінням і щастя ж перепало.

Нехай у тісній одежі, ночами брело в пожежі,
 А слало сувору нитку у чистій людській мережі.

Було воно й за заслонця, бувало й за оборонця.
 І відчиняє вікна душа моя на схід сонця!

А, МАЛИШКО

...Дівча ішло в зелений яр,
 А за дівчам у небогоні
 Високий серпень-хлібодар
 Летів, як сокіл у долоні.

В очах юрмилися ключі,
 Де фарб і снів було чимало,
 І сонце на його плечі
 На дикий мед перецвітало.

Одберу я цвіт мелодій,
 Цвіт бажань і зустрічань,
 Вийду в поле по погоді,
 Що веде в дитячу рань.

Там стоїть одна криниця,
 Я сто літ до неї йду,
 Там співає віща птиця
 На солодкому меду.

Десь поміж зав'ями,
 Ніччю з-за ріки,
 Молодими віями
 Бризнули віки.

Серце оживилося,
 Підвелось чоло,
 Темне засвітилося,
 Мертве ожило.

А під синь-березою,
 На тяжкім мечі
 Билася поезія
 З лихом уночі.

Курних доріг забувши біди,
 І крик траншей на спаленій землі,
 Пили горілку інваліди,
 На милиці поклавши мозолі.

Стояла поруч молода відвага,
 Закуска на газеті: хліб і сіль.
 Біля вітрин в питві бродила буйна брага
 Їх подвигів, двобоїв і зусиль.

Широке небо, схоже на шинелі,
Ятрило спогади і ночі грозові,
Підводилися мільярди з панелі
І танцювали, як живі.

Захрипла пісня, що подібна птаху,
Солдатську кликала любов.
Біля плечей нового злету й змаху
Ще не завершених будов.

Ні за що згудять, не розсудять,
У сірий комір обів'ють,
І ти, як сирота на людях,
Вже п'єш не суть, а каламуть.

А ти в засніженім завої,
Між протиріч і суєти,
Знаходиш плин води живої,
Яку байдужим не знайти.

Як без ночей нема світання,
Так без світань шляхи не ті,
І якщо в муках є шукання, —
То, значить, муки ті святі!

СІРЕ ГУСЯ

Оіре гуся крилечками має,
Два Дунаї в пісню завертає.
Сіре гуся по садочку ходить,
Синє небо за собою водить.

Та ще в'яже сонця оберемки,
Під вишнево-ковані суремки
Та поважно ставить, як на святі,
Червінкові лапоньки лапаті.

Скільки літ у вирії дивлюся,
Встань же, слово, серця яр чудесна,
Непродажне сіре мое гуся,
Тонкогорла флейта піднебесна!

ЗЕРНО

Били його на токах залізних,
Пересипали в ночах запізніх,
Жаром термітним пекли під боки,
Щитом броньованим толочили
І випивали останні соки,
І виминали двожиліні жили,

В землю ввігнали за мить єдину
Зеренце, зерно, хлібну зернину.

Воно ж, як людина, забувши втому
Чекало весни й молодого грому;
Зросло, підвелось, перейшло обніжками,

Перед руїнами, біля хати,
Ї потупотіло зеленими ніжками
Людину погодувати.

Андрій МАЛИШКО

БАЛЯДА ПРО АНОНІМЩИКА

Ну і виробив почерк, сука,
Що не знайдеш за сотню літ, —
З завитушками,
з кучеряшками,

клевети і доносів звіт.
А під кожною
Кучеряшкою,
Пахло кров'ю,
А не ромашкою.
Завитушечки —
Справа скоро, —
Ніч тюремна
Та неозора!

І у кожному,
у труднім році,
Підхихікуючи собі,
Жив, як шука,
в мутнім потоці,
На людській мовчазній журбі.
Ти народився у сороковому —
він напише,
що ти — Петлюра.

І давай документ з печатями,
доки ціла у тебе шкура,
Хоч —

з колгоспника зробить князя,
з сталевара — царя Миколку,

І летять анонімки чорні,
весь народ беручи в приколку!

Кажуть, що ніби по закону
зараз йому повірізали мірки,

І він почав усихати,
луштити власні шкірки;

Спочатку сповзла овеча
за нею —
чотири вовчі,

А потім своя,
гадюча,
аж синя від трути й жовчі.
Кажуть, що ніби по закону
зараз йому увірвали вудку,
Що він, великий
і невідомий,
у людей запозичив смутку.
І про свій же —
нарешті! — смуток
написав страшну анонімку
І раптово умер від ляку,
анонімку узяв в обнімку!
Вірю, люди, і веселю,
що настала нова година.
А часом він не був жонатий?
Ви не бачили в нього сина?...

ПІСНЯ ПРО РУШНИК

Рідна мати моя, ти ночей не доспала
І водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.

Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші, блакитні твої.

Я візьму той рушник, простелю, наче долю,
В тихім шелесті трав, в щебетанні дібров.
І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, і вірна любов.

І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, й твоя материнська любов.

З ПІСЕНЬ ПРО ШЕВЧЕНКА

Через грізні твої заповіді,
Через ніченьки небували,
Із страждань —

вирастають квіти
Доброти і печалі.

І садок вечоровий, і добра година
В тишині вечоровій,
І повинута ніжністю Катерина
Йде по хвилі дніпровій.

І серця добротою налиті,
Наче море бездонне,
І Мар'яни твої сумовиті —
То кріпацькі мадонни.

Пахне ніжністю березня обрій,
Бродить щастя у слові...
Хліб твій добрий. І гнів твій добрий,
Бо во ім'я любові.

* * *

Минув кривавий час. Заросло мале та голе,
Змінився небовид і наше давнє поле,
На вбогість сіяне, заплакане ачей;
Змінилась суть людська й природа всіх речей.

Лиш не змінився звук і слово, повне гарту,
Поставлене нести свою одвічну варту
Біля людських дверей і на душі отій,
Що хоче правду знати в своїй судьбі крутій.

Те слово вік живе в дубах і в сивих травах,
У хлібі і в воді, у мислях нелукавих,
Добром напоєних, негордих повсякчас,
Так, як знайшов його і як зростив Тарас!

М. Ковшун

НЕЗАБУТНЯ ЗУСТРІЧ

Минуло п'ять років, як відійшов у потойбічний світ великий поет України Володимир Сосюра. Відійшов тихо, якимось непомітно, навіть і серед українців, поза межами України суціль.

Трагічна була доля поета. Ціле життя били Сосюру за помилки, ухили, за український буржуазний націоналізм. Як за життя, так і по

смерті старанні хірурги-цензори оперують поетову творчість, вишкрябують, очищають від усіх націоналістичних гріхів, щоб образ поета залишити в історії таким, як того хоче влада, партія. Безліч сторінок другого тому академічного видання „Історії української літератури“ за 1957 рік всіяно такими ідеологічними сентенціями:

...”в деяких творах (“Повернення”, “Перед битвою” та ін.) поняття батьківщини звужувалося до поняття самої лише України, а образ її поет малював як образ позачасовий, образ України “взагалі”, як образ мучениці і страдниці (стор. 526).

або:

...”Основна причина таких хитань полягала в світоглядній слабості поета... Сосюра не дбав про своє ідейне озброєння, а тому часто невірно розумів дійсність, втрачав орієнтири — і в наслідок цього прикро фальшивив як митець. З особливою наочністю це виявилось у його спробах створити епічні твори на історичну тему (“Тарас Трясило”, “Мазепа”), спробах, що вражають своїм антиісторизмом, банальною псевдо-”запорозькою” романтикою, дешевою екзотикою, часом — повною втратою художнього смаку”. (Стор. 116).

На жаль, і тут, на еміграції, всі Сосюрини „помилки“, „ідеологічні слабості“, „фальшування“, „антиісторизм“, „банальна романтика“, „націоналізм“, зведені офіційною комуністичною критикою до одного знаменника поетових гріхів, малообізнані з підрадянською дійсністю люди тлумачать як „дешеві штучки“, якими поет хотів зловити наївних, байдужих читачів і навіть критиків. Відома на еміграції письменниця Софія Парфанович на сторінці 50-й своєї книжечки „У Києві в 1940 році“ пише про це так:

”Мене ввели до залі засідань, де довкруги великого стола накритого сукном, сиділи знані й стандартні письменники: Сосюра, Рибак, Бажан та інші, ну і Рильський... Я не почувала себе там добре і, швидко вставши, пішла до їдальні на обід. Тут додержував мене товариства один з поетів С., оповідаючи про свої переживання, переслідування за українство та вихваляючи свій націоналістичний патріотизм. Зрівнявши його розмови з мовчанкою усіх інших, я мала підставу мати до нього якнайменше довір'я, і я слухала тільки, роздумуючи, яку мету має ця людина і чи думає він зловити мене на такі дешеві штучки”.

Та ще настирливіше нав'язує свої думки про Сосюру як московсько-комуністичного поета орган Українського робітничого союзу „Народна воля“. Посилаючись на окремі поезії і статті, які писав поет, „Народна воля“ одним змахом пера сміливо викреслює Володимира Сосюру з реєстру українських поетів. У статті „Сосюра лає українців в Америці“, надрукованій у часописі „Народна воля“ за 28 лютого 1963 року, невідомий автор, навівши статтю Сосюри „Даремно, панове“ та вірш „Зоря“, робить такий висновок:

”...Сосюра... патріот московсько-комуністичний, поет московсько-комуністичний і оборонець єдиної і неділимой Росії під владою московсько-большевицької комуністичної партії”.

А в статті „Володимир Сосюра про Петлюру і еміграцію“ у цьому ж часописі за 2 грудня 1965 року автор під криптонімом П. Т. характеризує Сосюру, як тільки відданого слугу комуністичної партії:

”Партійний комуністичний поет Володимир Сосюра завжди йшов згідно з генеральною лінією Російської Комуністичної Партії большевиків, відколи він перейшов при кінці 1919 року так, як його приятель отаман Волох, на бік червоної армії Советської Росії проти Української Народної Республіки. Коли мінялася лінія партії, то мінявся також „дух“ Сосюриної поезії”.

За що ж тоді була Сосюру та генеральна лінія партії?

Завіщо його садили до будинку божевільних?

Більшої прислуги генеральній лінії комуністичної партії не зробив, мабуть, до цього часу ні один комуністичний критик по той бік залізної завіси. Автор — П.Т. — одразу чистим від усіх гріхів увіковічує Сосюру в пантеоні комуністичних російських піітів.

Яким же насправді був поет Сосюра? На це питання подасть вичерпну відповідь, віримо, майбутній історик, який глибше дослідить обставини й умови, серед яких жив і працював поет.

З усіх підрядних поетів Сосюра був найулюбленішим серед читачів. Популярність Сосюриних поезій пояснюється ясністю думки, образністю, емоційною наснагою, щирим ліризмом. На літературних вечорах молодь була найчисленнішою серед поклонників його поезій. Кожному хотілося побачити, почути поета Сосюру. Мені якось не щастило ні особисто познайомитись з Сосюрою, ні побувати десь на його літературних виступах, тому зовнішній вигляд поета уклався в моїй уяві за тими портретами, що доводилося щоразу бачити в шкільних підручниках та хрестоматіях: молодого, з піднесеною головою, з рівним проділом з правого боку його темного волосся, з відкритими щирими очима, усміхненого.

Нарешті, у січні місяці 1940 року підчас своєї творчої подорожі Сосюра прибув до Запоріжжя. Він мав виступати в клубі металургів — у новій частині міста на Дніпробуді. Я, на превеликий жаль, і цього разу не міг піти на літературний виступ Сосюри, бо мав вечірні лекції в учительському інституті. Звертаюся до сестри, учительки:

— Сестро, сьогодні в клубі металургів виступає Сосюра. Може підеш, послухаєш, поділишся враженнями?

— О, так! — бадьоро відповіла сестра. — Я знаю. Обов'язково піду.

Радіючи, що хоч сестра переповість про виступ Сосюри в нашому місті, я поїхав трамваем у стару частину міста на лекції. Повернувшись додому десь по дев'ятій годині. Не встиг як слід зігрітися — зима була сніжна, холодна, люта, — як чую стук у двері.

— Прощу, заходьте! — відповідаю.

Відчинилися двері. На порозі стояв якийсь високий мужчина, за ним, посміхаючись, сестра. Я запросив незнайомого до хати. Вони обоє зайшли.

— Знайомтесь, — звернулася сестра до гостя й до мене.

Гість, злегка вклонившись, простяг руку й тихо сказав своє прізвище. Я відповів тим же. Запропонував роздягтися. Запрошую гостя до своєї кімнати. Звертаюся якимсь піднесеним тоном до сестри.

— Ну що, сестро, слухала, бачила Сосюру?

Сестра низла плечима й дивно глянула на мене.

— Вибач, хвилину перед цим у коридорі я мала честь познайомити тебе з товаришем Сосюрою, — вибачливим поглядом показала сестра на гостя.

Я отетерів, трохи не впав. Не здобудусь на слово. Під час знайомства Сосюра так тихо показав своє прізвище, що я нічого не розібрав. Ніколи також не сподівався, щоб сестра зважилася на такий подвиг — запросити поета до нашої хати, а зовнішнім виглядом Сосюра не мав нічого спільного з тими портретами, які доводилося бачити в книжках. Сосюра не по літах постарів. Я перепросився за таку свою неуважність, запросив сісти, вийшов з кімнати. Біжу до дружини, що в другій кімнаті вкладала дітей спати.

— Жінко! — притишено гукаю. — У нас поет, Сосюра, вечерю готуй.

Заметушилися ми з дружиною. На щастя, їсти на той час було що. Було сало, була залита в смальці ковбаса. За три місяці перед тим пощастило якось з одним військовиком і шофером за тридцять кілометрів від Запоріжжя купити нелегально в колгоспі за тисячу двісті карбованців кабана. Закололи в хлівці. Обсмалили лютувальною лямпою. Поділили. Випити теж було що. Ще з літа настояли вишнівки на міцній п'ятдесятиградусній горілці. А Сосюра славився, як мене запевняли, не абияким умінням випити. Потім я збігав ще через вулицю в гастроном, прикупив дечого з солодкого й вечеря була готова.

При столі ми засіли вчотирьох: Сосюра, сестра, дружина і я. Пив Сосюра дуже мало. Пив не по-козацькому, як люблять висловлюватись, а по довгих павзах, маленькими ковтками. За весь вечір він випив не більше двох-трьох маленьких чарочок. Ів Сосюра усердніше.

Щоб розпочати розмову, я спитав:

— Як же вам ведеться в творчій подорожі, товаришу Сосюро?

Сосюра глянув на нас усіх і, ледь усміхнувшись, сказав:

— Та роз'їжджаю оце. Та ще й не сам, з поетом Городським, що живе на Україні, по-

ходить з жидів, а пише російською мовою.

Тож недарма Сосюра з такою іронією говорив про свого колегу творчої подорожі, українського поета, що писав російською мовою, Якова Городського (без знака пом'якшення після „С“), якому „власть імущі“ довіряли, мабуть, більше, як колишньому шахтареві Володимирові Сосюрі.

Далі Сосюра спокійно почав розгортати перед нами картини про дуже неспокійні часи, коли перековували і лікували його від ідеологічних ухилів, яких він припускався у своїх збірках „Серце“, „Коли цвітуть акації“ та його різних поемах, у яких так просто пробивалися паростки його щирої української душі. Він каявся, виправлявся — і знову „грішив“. Усе це, нарешті, doprowadило його до будинку божевільних. У цьому сталінському виправному „храмі“ Сосюру ледве не перекували на справжнього божевільного. Різними дослідженнями його психіки та ін'єкціями Сосюру доводили до неприємності. Однією відрадою для Сосюри у будинку божевільних було те, що зустрів хлопчика, який знав і читав напам'ять його вірші. Так від цього Сосюрі хотілося ще жити і щось творити. У будинку божевільних Сосюрі дали дуже „добрий“ рецепт, як треба писати поезії.

Про часи ежовщини в Києві Сосюра розповідав з помітним хвилюванням. Страшна напруженість, непевність серед письменників. Одні ходили якісь мовчазні, замислені. Інші зовнішньою бравурністю підкреслювали свою непомильність і певність себе. Доноси, підюджування. Один з письменників, зустрівши Сосюру на хіднику, ехидно вигукує:

— Володька! Ти й досі ще на волі? І не застрелився?

— А чого б я мав стрілятися? — відповів Сосюра. — Український народ забагато витерпів горя, щоб пости його стрілялися.

Інші радили Сосюрі для безпеки одружитися з жидівкою.

— Але я дуже добре знав, — закінчив Сосюра з якимсь полегшенням, — доки Корнійчук на волі, мене не заарештують.

Яке мав значення Корнійчук в особистому становищі поета, Сосюра далі не говорив, розпитувати про це було б некоректно, тому ця заввага Сосюрина лишилася для нас незрозумілою.

Далі розмови були на різні теми: то короткою тільки згадкою, то з дрібнішими деталями про якісь події. Так ніби всі почуття, що таїлися в глибині поетової душі, зринули на поверхню і, шукаючи відгуку в інших, воліли собі полегшити. З неприхованим осудом Сосюра згадав про ті свідомі навмисні перешкоди, які робили російські елементи під час українізації Харківської Опери. Але з особливим обуренням Сосюра

оповідав про російського письменника Максима Горького, що не погоджувався на переклади своїх творів на українську мову, як на діалект. На скаргу харківських письменників Кагановичеві на таку кваліфікацію української мови Горьким, Каганович ухильно відповів, що Горький великий пролетарський письменник, але „плохой дипломат“.

— Плохой дипломат!.. — іронічно повторює Сосюра. — А чий хліб і сало ви їсте, „плохіе дипломати“, що так зневажливо ставитесь до мови його народу?

У сороковому році ще всі перебували під свіжим враженням приєднання Західної України до УРСР. Сосюра, не без гумору, розповідав як ціла армія різних командировочних, делегацій, уповноважених, пропагандистів, артистів та письменників накинудися в Західній Україні „звільняти“ крамниці від залежаного буржуазного краму.

— Я, правда, вже спізнився, — сміється Сосюра. — Крамниці вже очистили і я купив у якогось жида темний одріз на костюм. А, головне, на товчку я купив те, про що марив усе своє життя — портативну українську друкарську машинку.

Отже навіть такий видатний поет як Сосюра не міг придбати в радянських умовах друкарської машинки для свого власного користування і треба було чекати аж „воз'єднання“ Галичини з радянською Україною.

У дальших розмовах на цю тему Сосюра не з абиякою похвалою відгукувався про галицьке студентство. Розповідав про своє знайомство з синами Івана Франка. Своєю сердешною простотою йому більше сподобався Тарас Франко. Петро Сосюрі не сподобався тим, що дуже вже швидко він пішов по шаблях угору привілейованої гієрархії.

— Та все ж, як би там не було, а тепер нас (українців — М.К.) більше, — закінчив Сосюра, ніби підсумовуючи свої враження, зв'язані з подіями приєднання Західної України до УРСР.

— А знаєте, як мене нагородили оцим орденом? — якось раптом запитав Сосюра, показуючи рукою на орден Леніна з правого боку піджака.

Я відповів, що нам відомо тільки те, що в першому спискові нагороджених імені Сосюри не було.

— Так — ствердив Сосюра. — Мене нагородили за другої тури.

Для одержання нагороди Сосюру викликали в Москву. Орден уручав йому тодішній голова, або, як тоді говорили, всесоюзний староста Михайло Іванович Калінін. Показуючи на гору листів, Калінін звернувся до Сосюри з такими словами:

— Відіте, таваріщ Сосюра? Это всьо пісьма от вашіх соотечественніков. От рабочіх Донбаса, колхозніков, комсомола, молодежи, студентства. Все с одним і тем же вопросом. Почему не награждьон поет Сосюра? Это ваша награда. Цените.

Про це Сосюра говорив з особливим задоволенням, підкреслюючи, що головними причинами його нагороди були не уряд, не партія і не Сталін, а саме його читачі, маса, народ.

З якимсь замилюванням Сосюра оповідав про свою поему „Мазепа“, підкреслюючи, що образ Мазепи він намагався створити зовсім поіншому, як це зробив Пушкін у своїй „Полтаві“.

Не поминув Сосюра і чогого з своїх романічних пригод. Одного разу Сосюра зацікавився дівчиною з замріяними очима. Але, коли він познайомився з нею ближче, то виявилось, що вона примружує свої очі не з мрійливості, а тому, що була близорука. Далі Сосюра прочитав декілька своїх епіграм на письменників. Дещо запам'яталося про поета Талалаївського, із грайливими кінцівками на — айка:

**Гуля по світу Талалайка,
Бринить під боком балалайка,
На в'язах — в танці Калатайка.**

— А ви думаєте, що Тичина вдома такий, як ото він пише свої вірші? О, ні! — не надумуючись, упевнено заперечив Сосюра. — Удома Тичина зовсім інший. Лягаючи спати, він натягає на себе довгу білу сорочку і молиться Богу за Київ.

Розмови під час цієї зустрічі затяглися далеко за північ. За весь час Сосюра ні разу не згадав і не назвав ні імені Сталіна, ні приналежності своєї до комуністичної партії, ні радянського уряду, ні утертого всіма і всюди набридлого терміну „соціалізму“. Але при нагоді якоїсь теми кілька разів повторював: Як би я хотів, щоб простому народові жилося добре. — Отже Сосюра дуже добре усвідомлював і відчував, що українському народові в „квітучій“ Україні жилося далеко не квітучо. Увесь зміст розмов цього вечора, за визначенням ідеологів непомилкового генералісімуса Й. Сталіна, був контрреволюційний, буржуазно-націоналістичний. Якщо б Сосюра своїми розмовами мав намір провокувати, а об'єкт його „провокацій“ не доніс туди, куди, за вимогами державної пильності, мусів доносити кожний, як тоді називали, безпартійний большевик, то напевно авторів цих рядків не довелося б писати цього оповіда. Правда, багато ночей я пильно прислухався до кроків на сходах коридору, визирав у вікно до під'їзду будинку, де часом було спити авто, напружено очікував, чи не викличуть мене до відділу кадрів в учбовому закладі.

Але „чаша сія“ минула мене. Отже це й був справжній, щирий Сосюра, що болів за долю українського народу. Сосюра, якого вічно політично били, катували морально, ув'язнювали до будинку божевільних, перековували, змушували каятися, виправлятися. Сосюра не став на шлях самогубства. Він ішов пліч-о-пліч з мільйонами свого народу, що в умовах диктаторської системи й насильства носив у собі дві душі: першу позірну, лояльну до наявної системи, що давала право на фізичне існування, і другу, душу свого замкнутого світу, що у хвилини внутрішнього бунту пробивалася в образах поезій, або розкривалася одверто в колі своїх приятелів і однодумців. Сосюра, мабуть, інтуїтивно відчував, перед ким він може бути самим со-

бою, одверто, безкарно поділитися тим, що нагромаджувалося в його душі роками. Таким Сосюра був не за столом стандартних письменників, а серед приятелів, яким він вірив, і яких завжди шукав.

Отже, мало, дуже мало, десяти днів, щоб пізнати душу підрадянського поета. Минуло тридцять років з часу цієї зустрічі. Поета вже не стало. Але живий образ його передо мною, з карими засмученими очима, з тихим голосом, з щирими вболіваннями за українську культуру, рідну мову, Україну.

Нехай ці скупі мої спогади будуть замість живої квітки на могилу, де спочиває вірний син поневоленого ще сьогодні Москвою українського народу.

Юрій Соловій

ПОБУВАЛИ МІЖ ЗОРЯМИ

(Після концерту Бели Руденко в Нью-Йорку — зимою 1970 року)

Людина на місяці — подія, що викликала цілий ряд різних коментарів, а найкращою була, здається, репліка Пікассо: „Ну так що ж?!“

Від найдавніших часів — від того ще часу, коли людина почала рееструвати чи лишати по собі сліди своєї духовної творчості на стінах печер, триває мандрівка в космічних просторах духового універсума; то вона падає на дусі, то знов здіймається до лету в світі тривожні (згадаймо Данте, Баха, Шекспіра, Бетговена, Достоевського, Рембрандта), в світі необмежені і переповнені метеорами демонів. У тих космічних світах людина літає від найдавніших часів — на крилах мистецтва. А чим більше мистецтво, тим вище воно нас несе. Концерти Бели Руденко в Нью-Йорку, співачки з України, носили нас на крилах цього роду мистецтва найвищими сферами.

Крім серафимового голосу, у неї надзвичайна технічна вправність, яка примушує переглянути межі вимог до співаків. Вона прямо і точно бере тони — які б не були їх позиції; її голос може бути прямим і з сильною вібрацією; він містерійно — і якось для слухача непомітно — зникає і так само містерійно, часом флегматично, часом дуже енергійно; — виникає в своїй, повторюю, серафимовій красі. Бела Руденко є княгинею голосу: її скаля в сфері кольоратурного сопрана — велика і беззастережно опанована; скаля звукової напруги — сягає незвіданих меж; між піаніссимо і фортиссимо в її подачі є теж щось із леготу ангельського крила. Цей янгольський елемент ставить її в перший ряд камерних співачок — співачок першої

ранги. Вона ніжна і дотепна, її співацька майстерність і висока культура постійно чарують і гіпноізують, а це якості, з якими камерний співак чи співачка може з певністю втриматись перед публікою без допомоги і „ретушування“ оперного ансамблю. Безперечно, Бела Руденко — камерна співачка, бо її мистецтво многогранне, багате на нюанси, значиться — самовистачальне.

Бела Руденко тріумфувала; її нью-йоркський виступ переріс наші сподівання, хоч треба думати, що її гобелений, золотом гаптований спів докраю збагнути можна лише в її рідному підсонні: подорожі з країни в країну, а ще й через океани не сприяють співакам і їхньому інструментові — голосові. Подорожуючи, концертний співак змушений переборювати, крім звичайних співацьких проблем, ще й додаткові — зумовлені зміною місця на планеті.

Бела Руденко, крім арій і пісень композиторів різних національностей, виконує на своїх концертах композиції українських композиторів, що відзначаємо не з сантименту, чи пак — не лише з сантименту, а як факт, який свідчить, на нашу думку, про не абияку відвагу співачки. Уточнюю: наша музика не може похвалитися — ні кількістю, ні якістю — здобутками, які б дорівнювали здобуткам інших великих народів. Скажімо, творами композиторів такого формату, як Бах, Моцарт, Бетховен, Дебюссі, Стравінський, Барток, Шнітберг. І коли співачка виступає перед публікою такого міста, яке взагалі має туманне поняття про наш народ, а ще туманнішу уяву про нашу культуру, про твори ук-

райських композиторів, то це таки її, співачки, ще й яка відвага, мабуть, походить з переконання, що добрий майстер у своєму цеху з усього може створити вартісну річ. Бела Руденко й тут має безперечні осяги, що чи не найяскравіше проявилось у її виконанні арії з „Наташки-Полтавки“, приреченої, до того ж, до оперетково-музичної банальності, з якої однак наша співачка — завдяки творчій магії — рятує її принаймні на кілька хвилин!

Бела Руденко народилася 1933-го року на Луганщині, Донбас. Любов до музики й свій хист співочий вона виявила в наймолодшому віці, а вже в 1951 році вона починає професійні студії в Одеській консерваторії де — будучи студенткою — співає в театрі опери та балету, дебютуючи в партії Гільди в „Ріголетто.“ В Одеській опері вона виконує ролі в опері „Севільський цирульник“ Россіні і улюблену королеву ночі в „Чарівній флейті.“ У 1966 році Бела з відзначенням кінчає одеську консерваторію і

на запрошення переходить до Київської опери, де й лишилася на постійно.

Репертуар Бели Руденко швидко поширюється, у ньому багато оперних партій (Гільда — в „Ріголетто“, Віолетта — в „Травіаті“, Росіна — в „Севільському цирульнику“, Наташа — у „Війні та мирі“, Йолян — у „Міляні“, Люція — у „Лючі ді Лямермур“, Настя — в „Тарасові Шевченкові“ та багато інших), камерних творів, пісень, укладених композиторами, і народних — українських, еспанських, російських, японських, що їх вона часто виконує мовою оригіналу — щоб точніше і повніше схопити й передати аромат твору.

Бела Руденко двічі була лавреаткою Радянського Союзу їй присвоєно звання народної артистки, її нагороджено золотою медаллю на міжнародному вокальному конкурсі в Тулузі. Її концерти — це тріумфи, позначені трояндами вдячної публіки і цілковитим визнанням світової професійної критики.

Григорій Костюк

МІСІЯ В. ВИННИЧЕНКА В МОСКВІ І ХАРКОВІ 1920 РОКУ

(Нові коментарі до питання: був чи не був В. Винниченко членом уряду Х. Раковського?)

Питання це давнє. Виникло воно відразу після подорожі В. Винниченка на Україну в травні 1920 року. Хоч від того часу минуло пів сторіччя й опубліковано багато спогадів, документів, статей і вияснень як самого Винниченка, так і багатьох осіб, що близько стояли до тієї події, — проте питання це з року на рік, від автора до автора ставало все більше і більше заплутаним і переростало в різні легенди. Настав час внести ясність в це питання.

Я не буду цитувати уривків із статтів чи спогадів багатьох авторів, які писали щось у цій справі. Для прикладу процитую лише уривок зі спогадів В. Левинського, близького і довголітнього друга й однодумця Винниченкового, що, здавалось би, мусив справу знати так, як сам Винниченко.

“Київські комуністи, з Шумським і Річицьким на чолі, — писав В. Левинський на початку 60-х років, — вzywали В. Винниченка, щоб він негайно приїхав до Києва. Винниченко поїхав через Москву. Тут приймав його Троцький. Він хотів бачитися з Леніном, але Ленін не хотів його прийняти. Винниченко поїхав до Харкова, тодішньої столиці совєтської влади України. Але Християн Раковський (румун), тоді предсідник українських комісарів, прийняв його холодно. “Вам хатіте власть палучіть?” — питав його. Винниченкові дали міністерство заграничних справ. Він почав його розбудовувати українськими кому-

ністичними силами. Але Москва цього не стерпіла та відібрала йому це міністерство. Відтак отримав він міністерство війни. Він теж почав його розбудовувати, щоб створити українську червону армію. І цим разом прийшла з Москви заборона. Тоді побачив він, що в Україні не має він що робити... Перед виїздом написав маніфест до українців, в якому заявив про марність своїх угодових заходів перед совєтською владою в Україні.”)

На тлі дрібки правди тут усе, від згадки про „київських комуністів Шумського та Річицького“ і до „розбудови міністерств“, — чиста фантазія. Але я не буду зараз коментувати її. Це стане ясним при дальшому викладі нашої теми. Не буду цитувати й інших авторів. Зупинюсь лише на дискусії, що зовсім недавно відбулася між проф. В. Чапленком і редакцією „Народної Волі“ та її коментатором Р. Літ.

За „казус беллі“ у цій дискусії став ніби дрібний факт: редактор і автор передмови до книжки С. Мазлаха й В. Шахрая „До хвили“, проф. Іван Майстренко, в поясненні імен, про Винниченка написав так:

В. Чапленко, рецензуючи цю книжку в журналі „Вільна Україна“, зроби́в про цю примітку таку цілком слушну заувагу:

„В поясненні імен редактор, либонь, допустився неправильної інформації, написавши, що В. Винниченко „1920 року... став заступником

голови уряду УРСР та наркомом зовнішніх (? — В. Ч.) справ". Це, здається, було тільки в проєкті".

Тут слава навіть не в „неправильній інформації". Тут явна помилка навіть щодо року повернення з України. *) З усього видно, що автор примітки поклався тільки на свою пам'ять, зігнорувавши контроль її документами. А пам'ять людська — річ дуже обмежена і не цілком певна.

На цю коротеньку заувагу В. Чапленка відразу zareагувала редакція „Народної Волі". В статті без підпису автора, отже, ніби редакційній, під заголовком „Був Винниченко в уряді УССР чи ні?"(“), редакція спробувала внести „ясність" в заувагу В. Чапленка, застерігаючи читачів „Вільної України, щоб вони бува не „прийняли його помилкову думку про Винниченка за правду". „На питання, чи був Винниченко заступником голови народних комісарів УССР чи ні, треба сказати, що В. Винниченко в дійсності був заступником голови Совету Народних Комісарів УССР в 1919 році", — стверджувалось категорично в цій редакційній статті.

Без огляду на підставність цього категоричного твердження (про це ми говоритимемо пізніше), воно викликало недовір'я вже через явно хибне датування цих подій 1919 роком. Це дало підставу проф. Чапленкові не погодитися з цим категоричним твердженням. У своїй відповіді „Народній Волі" під заголовком „Чи був В. Винниченко в уряді Х. Раковського?", спираючись уже на писання самого Винниченка, В. Чапленко вказав на низку помилок (напр., рік подорожі Винниченка на Україну) і ряд суперечливих і нічим не обґрунтованих думок та фактів, що не давали підстав для таких категоричних тверджень. Не маючи в руках незаперечних документів про ті події, В. Чапленко, природно, залишив питання відкритим. Але редактор „Народної Волі" цим не задовольнився. У довгій двопідвальної статті „Винниченко і Совнарком"“), уже під відомим псевдонімом Р. Літ. пробує розбити наукову обережність В. Чапленка і залишити в силі своє твердження, що Винниченко таки був членом уряду Раковського, а це значить, що був і членом КП(б)У.

Р. Літ. слушно зауважує, що це складне питання і воно „вимагає ближчого розгляду історичною метою". Для цього він вказує на 14 більш менш відомих історичних документів, які можуть бути підставою для правильної оцінки настрою й політичної позиції Винниченка того часу. Хоч це далеко не всі документи тієї доби, але й їх Р. Літ не цитує й не аналізує і тим залишає своє категоричне твердження не обґрунтованим. Очевидячки, всі документи, дотичні до подорожі В. Винниченка на Україну, що були дотепер опубліковані, можуть дуже придатись як матеріал до пізнання його діяльності, якщо їх об'єктивно аналізувати і робити

логічні висновки. Але їх рішуче не досить, щоб правдиво відповісти на поставлене в дискусії питання. Тут на допомогу дослідникові приходять автентичні щоденні записи В. Винниченка за 1920 рік, які щойно тепер стають доступними для використання.

Отже, звернімось до цих автентичних джерел. Цінність й історична документальність цих записів В. Винниченка в тому, що він тут нічого не вигадував. Він тільки об'єктивно, майже щоденно, нотував усю свою подорож з Відня до Харкова і назад. Він старанно нотував кожну розмову, кожну зустріч, кожну подію, чутку чи газетну вістку тих тривожних і небезпечних днів у своєму житті. І нотував він це не для публікації, а для пам'яті, для власного пізнішого вжитку. У цих чорнових записах є все: і дати, і зміст розмов, листів, а також заяв, які йому доводилось робити.

Тут я лишаю на боці питання про те, як дійшло до тієї подорожі В. Винниченка на Україну 1920 року і що штовхнуло його на цю надзвичайну місію. Це тема окрема. Я сподіваюся вернутись до неї у спеціальній статті. Тут я пригадаю тільки самий факт, що на початку травня 1920 року В. Винниченко з дружиною, на чеський дипломатичний паспорт і прибране прізвище чеського громадянина, в супроводі особистого секретаря, тоді ще молодого студента Олександра Бадана, і відомого чеського соціал-демократа (пізніше члена чеського парламенту і великого прихильника українців) Яроміра Нечаса, виїхав через Берлін до Москви. Виїхав Винниченко з відома групи українських діячів-емігрантів, що називали себе тоді Закордонною групою УКП. Ось деякі імена осіб, що входили до тієї групи: В. Левинський, Г. Паламар, С. Вікул, М. Галаган, Ю. Тищенко, Г. Піддубний, І. Калинович, Гр. Хименко, П. Стах (С. Черкасенко), Ю. Гасенко, Петро Чикаленко та інші. Припускаю, хоч категорично не можу ствердити, що Закордонна делегація УПСР на чолі з М. Шаповалом підтримувала цю місію і це уповноваження. Про це свідчить той факт, що саме в той час, як ішли переговори з Винниченком про виїзд на Україну, у Відні 25 лютого 1920 року відбулася була спільна конференція Закордонної групи УКП і Закордонної делегації УПСР на чолі з М. Шаповалом. На цій конференції прийнято узгоднені резолюції і створено т. зв. „советський блок". Трудно мені уявити, щоб представник однієї групи незабаром виїхав у дуже ризиковану і відповідальну історичну місію без порозуміння та згоди другої групи, з якою щойно утворено єдиний політичний і тактичний блок. Але, кажу, це я лише припускаю, бо за винятком дуже фрагментарних вказівок у „Щоденнику" В. Винниченка, і в „Щоденнику" М. Шаповала,*) що не маю достатніх інших до-

кументів для категоричнішого твердження.

Це була вищою мірою ризикована експедиція „у стан ворогів“, як зазначив у „Щоденнику“ В. Винниченко. Тому він зовсім не хизувався, коли 30 квітня 1920 року записав:

„Намічається путь на Голгофу. Треба, щоб знову чашу пониження, образ, тривоги, боротьби було мною випито... І першим чистилищем має бути Москва. Там перше має проявитися цей рік мого самозаглиблення, самотримання, самодисципліни. Там я випробую свою „чесність з собою“.

З чим же Винниченко поїхав на переговори? З якими принципами, плянами, з якою програмою? Спеціально сформульованої програми в Архіві Винниченка я досі не знайшов. Але крім його офіційних писань того часу, зберігся цілий ряд фрагментів, записів у „Щоденнику“ (зокрема записи за II.IV.1919, 25.IX.1919, 10.XI.1919, 30.IV.1920 та записка, написана рукою В. Винниченка з шести програмових пунктів, що збереглися в книжці УП „Щоденника“ за 1919 рік. Збереглося також п'ять програмових пунктів, що їх В. Винниченко ставив як основу переговорів з Бела Куном ще в квітні 1919 року.⁹) Це все дає мені підставу відтворити ту програму. Застерігаю, що це лише робоча схема дослідника. Але схема, заснована на автентичних записах і документах, що зберігаються в архіві В. Винниченка. Отже, ця схема програми виглядає так:

1. Українська Радянська Республіка існує як суверенна соборна держава (включно з Галичиною, Холмщиною, Кубанню, Донбасом). З РСФСР та іншими радянськими республіками вона пов'язана лише спеціальними федеративними договорами.

2. Офіційна державна мова в УРСР — українська. І то від найнижчих до найвищих ланок партійного, державно-адміністративного, освітнього та пропагандивного апарату.

3. Незалежна фінансова та економічна політика.

4. Незалежна зовнішня політика.

5. Окрема українська армія, міліція і політична розвідка, що підлягає тільки українському урядові.

6. Транспорт і пошта цілком підпорядковані урядові УРСР.

7. Перебування військ тієї чи іншої республіки на території другої можливе тільки за дозволом і згодою останньої.

8. Ідея світової федерації — основна мета всіх існуючих і майбутніх радянських республік.

9. Українська комуністична партія входить до Комінтерну окремою делегацією і репрезентує там Україну, як окрему республіку.

Здійснення цих програмових передумов мало бути основою переговорів і підставою участі В. Винниченка в українському радянському уряді. Як відомо, з цих переговорів нічого не вийшло.. Більшовики цієї програми не прийняли. Винниченко не прийняв того, що вони **йому пропонували**. По чотирьох місяцях поневірянь у Москві й Харкові В. Винниченко повернувся за кордон. Повернувшись і склавши звіт своїм однодумцям та всій українській громаді взагалі, він одночасно опублікував у пресі низку заяв, листів і публіцистичних памфлетів, у яких виклав своє ставлення до тодішнього режиму на Україні, оголосив нещадну війну Російській Комуністичній Партії та її агентурному філіялові — КП(б)У і перед цілим світом викрив їх диктаторську, антинародну систему.¹⁰)

Його публіцистичний трактат „**Революція в небезпеці**“ вийшов кількома європейськими мовами. Це, очевидно, найбільше дошкулило панівній комуністичній диктатурі в Росії і на Україні. У брошурі аргументовано викрита вся брехливість комуністичної пропаганди. Централізм і диктатура. Відсутність будь-якої свободи думки. Великодержавний російський шовінізм і політика грабування всіх неросійських націй.

„Партія, як така, не є партією в звичайному розумінні цього слова. Ні течії, ні напрямків у ній немає, крім напрямку авторитетів. Всякі спроби творити щось нове, боротися за нові методи хоч би в середині партії, бюрократично караються. Ні свободи слова, ні свободи зібрань...немає. (стор. 16-17).

„Основна риса цієї політики є **абсолютний централізм** як упартії, так і в усіх галузях її діяльності — економічній, державній, політичній, національній і т. д.“ (стор. 22).

Або ще така цитата: „Досить сказати, що вся економічна політика по методу абсолютно-го централізму приводить до голого викачування з України її матеріальних ресурсів.“...

Усякі спроби утворити свій господарчий і самостійний центр, „що керував би всім економічним життям України, вважаються за контрреволюційні“, (стор. 33).

Окремий розділ про національну політику комуністичної партії Винниченко закінчував такими актуальними сьогодні словами:

„Що сказало б чеське чи німецьке робітництво, коли б їх захотіла сучасна Москва ущасливити тим самим „тісним соціалістичним союзом“, яким вона окупаційно обдарувала українське?“ (стор. 52).

Цікава також його заява з тих часів, коли він довідався про те, що п'ятий з'їзд рад України оголосив його „поза законом“.

„Недавно я довідався про таку річ: П'ятий з'їзд рад робітничих і селянських депутатів оголосив мене „поза законом“...

„Сим заявляю, що, дійсно, я — щирий ворог сеї банди, яка сміє називати себе представниками народу... Охоче, всією душею стаю поза його закон. І не тільки поза, але й проти, як усі роки стояв проти закону всякої реакції.“¹⁾

Ця акція Винниченка восени 1920 року дуже стурбувала комуністичних диктаторів. Тому вони негайно відповіли на неї всіма доступними їм методами. Орган ЦК КП(б)У „Комуніст“ (ч. 5, 15 листопада 1920 р.) відразу вмістив докладне „в'яснення“ в справі розриву з Винниченком і виїзду його закордон. Із цього „в'яснення“ видно, до ЦК КП(б)У хотіло заспокоїти розтривожену „Винниченковою історією“ громадську думку взагалі, а в партійних колах зокрема. Про це свідчить навіть початок того в'яснення. Він звучав так (у перекладі):

„Недавнє призначення В. К. Винниченка заступником Голови Раднаркому і Наркомом закордонних справ, а слідом за цим його виїзд з Харкова, спочатку до Москви, а звідти закордон, привело в природне непорозуміння значну частину наших товаришів.“²⁾ Щоб розвіяти це „природне непорозуміння“, орган ЦК КП(б)У вдався до звичайного обстрікування, перекручування й очорнювання Винниченка. За цим 5-й Всеукраїнський з'їзд рад, що відбувся між 25 лютого і 3 березня 1921 року, оголошує Винниченка „ворогом народу“ і „поза законом“. Одночасно мобілізують проти Винниченкової акції всю закордонну більшовицьку агентуру. З-поміж кількох варто тут згадати виступ відомого угорського публіциста, літературознавця і філософа Георга Лукача. Він написав злобний памфлет проти Винниченка під заголовком: „Український націоналбольшевизм“. Цей памфлет негайно передрукувала нью-йоркська комуністична газетка українською мовою „Українські щоденні вісті“. Редакція УЩВ попередила цей памфлет своїм коментарем, у якому вказувала, що це є „гідна відсіч Винниченкові“ і що вона (ця стаття Г. Лукача) розкриває „ворожість винниченківців і новодобистів проти пролетарської революції“.³⁾

Але, не зважаючи на всі ці, опубліковані відразу і пізніше, документи і матеріали, місія Винниченка в більшовицький табір 1920 року й досі, як це показує недавня дискусія між В. Чапленком і „Народною волею“, оповита легендами, перекрученнями і не обґрунтованими висновками та припущеннями.

Спробуймо, спираючись на тогочасні щоденні записи Винниченка та інші дотичні документи, внести деяку ясність у це питання.

(Закінчення в наступному числі)

¹⁾ В. Левинський. Із моїх спогадів про В. Винниченка та С. Петлюру

„Народна Воля“, Скрентон, 19 листопада 1953.

„1920 року повернувся на Україну і став заступником

голови уряду УРСР та наркомом зовнішніх справ. Намагався добитися самостійності УРСР. Не досягши цього, виїхав 1921 року за кордон.“²⁾

²⁾ Сергій Мазлах і Василь Шахрай. До хвилі. Видавництво „Пролог“, Нью-Йорк, 1967, стор. 297.

³⁾ В. Чапленко. З позиції „свого Леніна“. „Вільна Україна“, Нью-Йорк, 1968, збірник ч. 57, стор. 51.

⁴⁾ Подібну прикру помилку зробив і М. Ковалевський у своїй цікавій книжці „При джерелах боротьби“ (Спомини, враження, рефлексії). Накладом Марії Ковалевської, Інсбрук, Австрія, 1960 .

Тільки в І. Майстренка В. Винниченко 1921 року повертається за кордон а в Ковалевського — 1921 р. він ще тільки виїжджає до Харкова. (Див. стор. 376). Це дуже підриває довіря до книжки. Бо коли людина фантазує в відтворенні таких подій і фактів, які легко можна перевірити за джерелами, то що ж можна подумати про події і факти, які вона відтворює тільки з власної пам'яті?

⁵⁾ „Народна Воля“, Скрентон, ч. 38, 3 жовтня 1968 р., стор. 2.

⁶⁾ В. Чапленко. Чи був В. Винниченко в уряді Х. Раковського? „Українські вісті“, Новий Ульм, 8 грудня 1968 року, стор. 4.

⁷⁾ Р. Літ. Винниченко і Совнарко. (Причинок до історії УНР у 1920 році). „Народна воля“, Скрентон, ч. 16, 17 квітня 1969 р. і ч. 17, 24 квітня 1969 р.

⁸⁾ В. Винниченко. „Щоденник“, запис 24 лютого 1920. „Завтра Закордонна група УКП має конференцію з Закордонною делегацією УРСР. Вони нам пропонують свої резолюції в справі ствердження „Совітського блоку“.

М. Шаповал. „Щоденник“, І частина, запис 16.IV.1920. „25 лютого закінчено блок у Відні.“

⁹⁾ М. Галаган. З моїх споминів. Львів, „Червона калина“, 1930, ч. IV, стор. 181-183.

М. Шаповал. „Щоденник“. І частина, упорядкував інж. Сава Зеркаль, Нью-Йорк, 1958, запис. 30.VI.1919, стор. 30.

¹⁰⁾ Справоздання з подорожі на Україну. „Нова доба“, Відень, 4 грудня 1920 р. і продовження в наступних двох числах цієї газети.

Поворот В. Винниченка з України. Редакційна стаття. „Нова доба“, 23 жовтня 1920.

В. Винниченко. Лист до українських робітників і селян. „Нова доба“, теж 23 жовтня 1920.

„Революція в небезпеці“ (Лист закордонної групи УКП до комуністів і революційних соціалістів Європи й Америки). Київ-Відень, 1920, 82 стор.

¹¹⁾ „Нова Україна“, Прага, ч. 7-8, 1923.

¹²⁾ „Комуніст“, Орган ЦК КП(б)У, Два документа. Харьков, ч.5,15 ноября 1920., або С. Пилипенко. Винниченко і Курах. (Документальна історія з коментарями С. Пилипенка). „Червоный шлях“, Харків, ч. 4-5, 1923, ст. 118.

¹³⁾ Георг Лукач. Український націоналбольшевизм. „Українські щоденні вісті“, Нью-Йорк, 22 березня 1921.

П. К. ВОЛИНЯК — ВИДАВЕЦЬ І РЕДАКТОР *)

І ДУМКИ З НАГОДИ 20-РІЧЧЯ „НОВИХ ДНІВ“

Якби ви знали, як трудно ще говорити про Петра Волиняка — уже неживого. Занадто живою він був людиною серед нас, щоб за такий короткий час можна було якось змиритися з думкою про його смерть і рівним голосом говорити про нього вже як про постать, що належить до історії. Тим більше говорити тим, хто так близько стояли коло нього понад двадцять років — років його кипучої діяльності, видавничої, журналістичної, педагогічної, громадсько-політичної. І дуже трудно говорити про Волиняка — як тільки видавця і редактора, бо ніколи і ніде він не переставав бути таким же діяльним і самовідданим в усіх інших ділянках українського життя на цьому континенті. А найтрудніше — вже сьогодні говорити про Петра Волиняка відстоюючим стилем і стисло, коротко, як хотіли б ви, присутні на цих зборах.

Видавцем покійний Петро Кузьмич став, очевидно, випадково або в силу специфічних обставин. Сталося щось таке, як із Леонідом Мосендзом — у ділянці поетичної творчості. Ви ж, мабуть, чули: Євген Маланюк був переконаний і тому так казав, що Мосендз не був поетом з покликання, а писати — навіть вірші — почав із суто ділових і патріотичних мотивів, бо не бачив нікого на овиді, хто міг би зробити те, що — на його, Мосендза, думку — доречніше і то зараз таки мало бути зроблене. Ось і Волиняк отак став видавцем десь у таборовій стихії в Австрії. А як людина винахідлива і розбитна, то і втнув не абияке діло: крім книжок, у його видавництві („НОВІ ДНІ“) виходили „Останні новини“ (щоденна газета), „Нові Дні“ (журнал-тижневик), „Новий шлях“ (пластовий двотижневик) та ще місячник ЛІТАВРИ“ (ред. Юрій Клен). Хто не жив у той час — роки після II-ї світової війни — у Німеччині чи Австрії, той не може до кінця збагнути, як тоді не легко було щось порадити затівати і виставляти голову, тим більше людині зі сходу. Волинякові не бракувало й тоді ані відваги, ані оптимізму та енергії. Ні одна велика група (чи й ціле блискуче середовище) не в силі була зробити того у видавничій сфері, що доконав сам чи на власну руку Петро Волиняк у Зальцбургу. Відтоді й заповонила Волиняка ідея — видавцем бути й надалі.

Після успішної спроби, наслідком якої було гуртове видавництво „Гомін України“, але невдачливої — не з його вини — співпраці, Волиняк починає своє власне діло — і вже у січні 1950-го року випускає перше число журналу „Нові Дні“ в м. Торонто. Це було фактично відновлення

його ж видавництва „Нові Дні“, що його він мав у Зальцбургу, і одноіменного журналу, який відтепер став місячником. Розрахунок видавця і редактора Волиняка виявився правильним: відновлені його „Нові Дні“ витримали пробу часу. Як знаємо, поряд із „Новими Днями“ Волиняк кілька років видавав цього разу ще й місячний журнал для дітей „Соняшник“, видавав і перевидавав книжки, а найбільше — шкільні підручники, як буквар, читанки, граматики, географія тощо. Хоч видавництво його не було дуже рентабельним, але трималося вже міцно — головним чином, завдяки скромним фінансовим вимогам видавця-редактора для його особистого життя.

Складаючи програму для відзначення 20-річного ювілею „НОВИХ ДНІВ“, видавець-редактор водночас накреслював експансивні плани — щонайменше на наступний десяток років: подвоїти кількість читачів-передплатників, ґрунтовно переробити деякі підручники для перевидань, скласти й видати деякі нові підручники та посібники. Дуже наполягав, щоб я склав два збірники вправ з української мови — один як долаток до моїх же граматик, а другий для молодших клас. У цьому році, за його бажанням і планами, мала розпочатись у „НОВИХ ДНЯХ“ серія біографічних нарисів про визначних і заслужених українських діячів — тих, що живуть на еміграції, і тих, що на Україні та деінде живуть. У зв'язку з цим були й конкретні імена вже визначені (з моєю участю): Юрій А. Лавриненко-Дивнич, Йосип Гірняк, митрополит Іларіон (проф. Іван Огієнко), Вадим Сварог, Юрій Шерех-Шевельов, Олесь Гончар, Григорій Китаистий, Іван Дзюба, Пантелеймон К. Ковалів, Василь К. Чаплинко та інші.

Витримати двадцять років без меценатів, без власного капіталу, без організації чи партії і т. д. — це таки гідний подиву подвиг на еміграції. Не зрадило б здоров'я, Волиняк далі видавав би журнал незалежний і сам би жив незалежно. Які були його гаразди матеріальні, всі знають, хто побував у його хаті-видавництві. На тутешні відносини Волиняк жив, як типовий незаможник, але з поставою і духом магната. Як і все інше в його господі та в його поглядах на речі, мені була відкрита і його касова книга: надходження з журналу лише за останні кілька

*) Доповідь виголошена 8-го березня ц. р. в місті Нью-Йорку на вечорі, що його влаштували читачі „Нових днів“ на пошану св. п. ред. Петра Волиняка і на відзначення 20-річчя журналу.

років перевищували видатки — на 400-500 доларів на рік. Латав Волиняк свій скромний бюджет коштом підручників. Не хотів слухати і дуже сердито реагував, коли, бувало, порадиш йому піднести ціни хоч на підручники, якщо на журнал не хоче. То суцця правда, що не мав він за що найняти собі на поміч бодай пів людини, тому й працював день і ніч. Не без того було, що від випадку до випадку приходили до нього добрі люди й помагали експедицію зробити, але це його не тішило. Навпаки, це навіть коробило і непутило його. Він мав амбіцію бути бізнесменом, якщо судити, наприклад, із того, що він вряди-годи вставляв у свою мову-розважання: „Я ж якийсь бізнесмен, а не батіг із клоччя. Чи як ви думаєте!“

Дуже не хотів він давати поживи для наклепів на себе, не міг він чути нарікань на ціни його видань, тому свідомо йшов на жертви матеріальні — не добирав і за журнал, і за підручники. А чи на це зважали лихі люди? Ось недавно, вже по смерті Волиняка, як мені відомо, писав один сіромаха (та ще ж і професор!) моему дуже близькому землякові: „Драв з нас шкуру той ваш Волиняк...“ Не могли змилюватись над Волиняком і ще інші — убогі духом землячки, серед яких були як супротивники всякого сорту, так і — не доведи, Господи, і вам їх мати! — друзі. Один із них, упавши з дивного дива у севеушну манію, пише в своєму звіті про похорон Волиняка, виливаючи на світлу постать його зливу жовчі-каламуті в сумнозвісному „Канадійському фермері“, пише в дусі і стилі панасизму — до невпізнання перекручуючи Волинякові слова: „Шукав для цього (для співпраці в журналі — Д. К.) людини, та не знайшов і пів людини.“ А ми ж знаємо, що Волиняк виразно писав у своєму зверненні до читачів (в останньому перед його смертю числі), що він дотягнув журнал до двадцятирічного ювілею, але не може ще найняти собі людини чи бодай пів людини до праці в видавництві — до рутинної канцелярської праці. А той же севеушний тепер мудрагель, надрачений його пославшими, каляє далі папір словами: „Волиняк — розкольник..., Волиняк — ленінець, Волиняк — полотор молодих душ...“ Отак пише тепер ця севеушна личина, а скільки ж вона наговорила скаженими телефоном — живому Волинякові в Торонто! А такі прокажені чи тільки наспиртовані мудрагелі говорили всячину не тільки самому Волинякові, а й усім тим, хто сьж чи так у видавництві помагав Волинякові.

Дзвонив і я Волинякові — живучи ще в Торонто, з Оттави дзвонив. І майже кожного разу на мій запит, як йому живеться, чув лаконічне: „Умираю!“ Це значило: перевтомлений, не виспався, не встигаю всього зробити. Казав

і я йому: „А чому ви самі все робите? Чому не розкладете (як доборму керівникові личить...) на плечі багатьох?“ — На це була його відповідь: „Про спілку натякаєте? А чи не спілка завалила вам „Наш вік“? “ В додачу до цих слів, витриманих у високому стилі, бували й інші: „А ви таки турок... Ви просто безнадійний безбожник... Ви вже й пожартувати дотепніше лінуєтесь...“

Часом доводилось щось таке чути від нього — ніби у відповідь на щойно йому ж надіслану статтю чи коректу мого ж підручника, гононару за що я принципово не брав і не приймав. Казав мені під час похорону один торонтянин (він частенько помагав робити експедицію журналу): „Ти йому помагаєш, а він ще й лається.“

Так, Петро Кузьмич і в таких випадках не вагався лаятись, але тільки незрячі і нетямущі люди могли за те гніватись на нього. Петро Кузьмич ніякої помочі не визнавав за ласку, лишався гордим і незалежним, тому й говорив та вибухав, коли його поривало сказати, що він думав та як і що розумів, — добродушно лявся. Він і таке міг сказати: „Ви не мені помагаєте, а собі, турки ви нещасні!“

А все таки — як Волиняк міг утримати журнал двадцять років? Його пояснення було таке: знав читачів, був щирий з ними, був ощадний і не перегинав ціни. Та це була загальникова відповідь, трохи формальна, хоч і цілком правдива. Як сам же він признавався, мало йому поміг досвід видавничий із Зальцбургу, бо тут умови не ті — складніші, тяжчі, а читачі примхливіші і т. д. Там, у Зальцбургу, він міг найняти не тільки цілу людину — десятки людей, а тут треба покладатись на себе самого. Більше помігли йому спостереження над „Гомоном України“, вивчені причини труднощів у моему видавництві („Наш вік“) та в інших. Зважився він видавати „Нові Дні“ не відразу. З цією ідеєю він проносився з пів року, безліч разів запитуючи сам себе і тих, що мали вже якийсь досвід: „Втримаюсь чи не втримаюсь?“ Не тільки жартома, а й цілком поважно йому відповідав я більше, ніж раз: „Почекайте ще трохи: ось доконає мене мій милий голова видавничої спілки, „Наш вік““ лясне — і вам більше місця лишиться.“ А він добре знав, що з мого боку це не були тільки жарти. Тож Волиняк зробив належні висновки з усього спостереженого і рішив видавати журнал „Нові Дні“, але без спілки і без редколегії (на початку своїх роздумів він і те й те не виключав).

По всьому видно, що розрахунки Петро Кузьмич зробив правильні — як на тутешні реальні умови. А далі вивозила його міцна голова, сильні орієнтаційні змисли, уперта цілеспрямована праця, розумові й фізичні надзусилля. Він

був один у полі воїн і довів нам, що журнал такий можна втримати довго. Можливо, що довів він це — занадто дорогою ціною. І тільки дуже безсовесні або до краю примітивні люди могли заздрити його долі та його уявним достаткам. Коли зіставити його прибутки (ніби зиски) з кількістю затрачених годин праці над „Новими днями“ та підручниками, то він мав від 25 до 40 центів на годину. Так міг трудитися, в таких достатках живучи, — тільки великий патріот. Звідси — найбільший секрет довговічності „Нових днів“ був патріотизм редактора-видавця.

Збоку могло здаватись, що редактор „Нових днів“ був понад міру відважний, у своїх лицарських діях словом і ділом доходив до лицарства абсурду, зовсім забуваючи про те, що береженого й Бог береже. На віддалі могло комусь здаватись, що Волиняк не мав чуття міри в своїх пориваннях і забагато давав серцю волі; що він некритично дечим захоплювався і що його оптимізм лився через край. Та не так воно було насправді. Незаперечним було лише те, що безмежною і незмінною була його щирість і самопосвята. Не минали його й нотки песимізму та зневіри, хоч не допускав він себе ніколи до хандри чи розчарування та розслаблення. Волиняк був справжнім лицарем, але без абсурду: мав він досить незатьмареного критичного розуму. Умів він пізнавати людей і де так треба було — підходив до них навіть дуже обережно, а непевних і безнадійних умів омилати, лукавих і підлих не любив і ненавидів. Умів він розпізнати і привернути до себе як приятелів з-поміж земляків тут сущих, так і з-поміж людей „з того світу.“ А що він багатьох своїх колег у дечому випереджав і часом задалеко лишав їх позаду — це не була його провина. Якийсь час багатьом здавалось, що Петро Кузьмич заганняється, задалеко подекуди вклинається, але ж скоро виявлялося, що він мав рацію, що він не промахнувся, до того ж не зробивши нічого неетичного. А так воно було не тільки в питанні „зустрічатись чи не зустрічатись.“ Читачі бачили це і цінили. Тож і це помагало Волинякові так довго втримати журнал.

Волиняк-редактор був у житті поважніший, ніж декому здавалося. Був він перебірливий і вибагливий в доборі матеріялу, вміщуваного в журналі, — далеко не все вміщував, що під руку попадалося, уважно і вдумливо вивчав надісланий матеріял — і тому не могли в нього проскочити, наприклад, провокативні речі (їх слали йому) або щось на зразок акростиха, як у газеті „Вільне слово“ свого часу. Неправдиві і ті закиди, що Волиняк „усі розуми поїв“, „усе він знає і ні з ким не рахується.“ Коли йому не було з ким у Торонто порадитись, він запитував як не листовно, то навіть телефоном (і серед

ночі) — того, хто в тій ділянці, на його думку, більше за нього знає, компетентніший. Чи ж нема тут на залі тих, до кого не раз і не два звертався редактор Волиняк і радився?

Закидали й досі закидають Волинякові, що він у своєму журналі нападав на декого і обурювався засильно, але не завжди, мовляв умотивовано. Або, як це д-р Юл. Мовчан писав недавно, — „завжди безпідставно.“ Не берусь доводити умотивованість чи резонансність Волинякового обурення на суб'єктів, мені невідомих, але не знаю жодного випадку, коли б Волиняків благородний гнів був безпідставний чи несправедливий — супроти суб'єктів, мені відомих. В одному випадку тим суб'єктом міг бути хтось із „п'ятнадцяти мільйонів“, у другому хтось „із кучмою“, у третьому — „неписьменний учений“, але Волиняк мав стільки ж рації, що й Христос, коли обурювався і виганяв з храму міняйлів і лихварів.

Найвідважніше атакуючи когось чи щось, не завжди був такий певний Волиняк, що він подолає, зітре на порошок супостатів і знищить усе те зло, проти якого обурюється і на яке всією силою обрушується. Але мовчати не міг він. Та й вірив таки, що вода камінь точить; вірив і в те, що його похід проти зла помножать і посилять читачі його, а за ними й читачі читачів — і не піде намарне його гнівне слово. Навіть коли він найменше вірив у скорі й позитивні наслідки своїх відважних і одчайдушних виступів, то й тоді не вважав їх зайвими: „Нехай знають, — казав він, — що ми є!“ А йшов на таку — майже завжди нерівну — борню, будучи цілком свідомий того, що йому за те не минеться, що йому відповідать навіть терором. А терором відповідали йому й без того. Тож не випадково так виразно говорив саме про терор М. Г. Воскобійник у своєму прощальному слові під час похорону Петра Волиняка. Ви ж знаєте, що ніякого терору Волиняк не боявся, ніколи не поступався своїми позиціями і перед майстрами залаштункових комбінацій: з піднесенням чолом і з погордою говорив їм, які ж то вони убогі духом, що пробують залякати його з-за плоту. Ще Аристотель, здається, сказав, що з допомогою терору може правити державою навіть осел. Ось таких ослів Волиняк мав відвагу не боятись і не вважати їх, як він часто казав, за людей, навіть за пів чи чверть людей. Під час нашої останньої розмови Петро Кузьмич сказав і повторив: „Я на своєму віку боявся тільки Сталіна і он тієї жінки.“

Що ж було підставою і джерелом етичної снаги для Волинякової відваги? По-моєму, чисте сумління його — насамперед. Як і в редактора меншого і скромнішого видання — у Леоніда Лимана (видає і редагує „Нотатник“).

Двадцять років безперервно видавати „Нові дні“ — це був тріумф, така перевага і перемога Волиняка над усіма тими фарисеями, злопихателями та бузувірами з їх моральним терором; кажу — перемога, бо ж не змогли вони ані захитати Волиняка, ані завалити йому „Нові дні.“

Може й не безпідставно дехто з нас час від часу звертав увагу редакторові Волинякові, що нам не подобається стиль його перекликання з читачами. На мої зауваги з того ж приводу доводилось чути відповідь: „Ви моїх читачів не знаєте!“ Не помагало мені, коли я при цьому докидав: „Зате я читачок ваших знаю...“ Він вважав, що значна частина читачів любить такий стиль, ба навіть більше — що саме завдяки тим читачам і журнал тримається. Казав же він: „Каркаєте на те моє листування з моїми милими читачами, а того не знаєте, що це вони мені допомагають журнал утримати — для вас, дуже мудрих і вчених.“

Часто говорив покійний П. К., що він боїться, щоб журнал не став занадто академічним і нудним, бо тоді йому (журналові) скоро прийде смерть. Коли ж говорив він спокійно (що не часто бувало), то казав, що коли ті невдоволені його стилем перегукування з читачами справді мудрі, то нехай дарують йому за те — якщо хочуть мати хоч такий журнал. Що можна було на це сказати?

Признаймося, що ми грішили — належно не цінили Волиняка за життя його. Не всі ми і не завжди вміли запримітити раціональне зерно в його словах. Мав Шпенглер рацію, кажучи, що люди не вміють як слід оцінити того, хто підноситься понад їх приземний рівень. Мало того, чималенько наших порядних людей, не розуміючи Волиняка, квапились дошукуватись негативів у Волиняка там, де їх не було, а позитивів недобачали. Не схильні до самопосвяти і не наділені від Творця такою широкою вдачею, деякі наші люди не могли повірити в таку Волинякову прямоту — і думали, що він когось хоче дурити, поводячись саме так, як він поводився. Люди, які в силу своєї самозакоханості і дріб'язковості, егоїзму і замкнутості в собі не можуть дбати про долю ближнього, люди, які визнають лише **подай, Господи,** — не могли і не хотіли зрозуміти Волинякового **тобі, Господи,** — Волинякової жертвенності, служіння ближньому, принесення в жертву всього себе рідному народові. Люди з запозиченими манерами, але недалеко й порожні — не вміли оцінити Волинякової благородної простоти. Хто знав Петра Кузьмича зблизька і здалека, той бачив, яку він мав шляхетну душу, скільки він мав вродженої інтелігентності, який він був правдолюб, який він був порядний, чесний, послідовний і вірний товариш. Його девізом було:

говори завжди тільки правду, то ніколи не запутаєшся в життєвому морі. А другою його етичною засадою було: роби малі й великі діла, слухай похвали на свою адресу, але ніколи тим дуже не переймайся, бо можеш учадіти (стати зарозумілим, зазнайкою). Це ж його слова: „Як тільки зазнаєшся — тоді тобі капут.“ Тому так ретельно він пильнував за іншими, не даючи їм учадіти, і просив завжди, щоб не давали вчадіти йому самому.

Волиняк був великим самородком, просто величезною брилою з необмеженим потенціалом творчої енергії. У нормальних умовах, при сприятливіших обставинах і на ниві більших масштабів такі індивіди так входять в історію, як увійшли, наприклад, Бісмарк, Черчил, Де-Голь... Діючи у великих масштабах, такі індивіди не тільки погоду роблять, а й імперії будують. Або руйнують непотрібні імперії. Недарма хтось із читачів „Нових днів“ кілька років тому писав у листі до редактора, що якби це від нього залежало, то він би попризначав — Діфенбейкера правителем усієї Америки (континенту), Де-Голя — всієї Західньої Європи, а Волиняка — на всю Східню Європу з околицями.

Якщо тут, на еміграції, не зуміли ми належно оцінити Волиняка за життя його, то тим гірше для нас. І, здається, він це бачив, розумів, хоч і не говорив про це. Ми майже нічого не знаємо про те, як це його кривдило і коробило, зате добре знаємо, що він мав велику компенсацію: на Україні і люди з України, які тут бували, йому ціну знали, того не приховуючи. І Волиняк за це був вдячний — не лишався в боргу: він підкреслював своє визнання талантів і доблесті у діячів культури на Україні як своїми щирими словами про них, так і передруками їх творів. Чи правильно робив Волиняк, передруковуючи дещо з радянських видань? Редактор Нью-Йоркського „Нотатника“ дає на це питання хоч і не пряму, але позитивну відповідь (Див. ч. 1 (116) за січень 1970 р. — на першій сторінці).

Навряд чи можуть нарікати поважні й добрі автори тутешні, емігранти, що їх не цінив редактор „Нових днів“ або не хотів чи боявся друкувати їхні вартісні статті і твори. Не цензурував, як дехто інший, а друкував він навіть — як на його думку — непотрібні статті: аби тим довести, що він не затискає нікого, що він демократ на ділі. Не знаю, чи ще комусь так відомо, як мені: редактор Волиняк дуже шанував своїх добрих авторів, дорожив ними; а дуже ревне бідкався, тяжко потерпав і мало не плакав — з якоїсь причини втративши доброго автора; байдуже, що вдавав із себе стоїка і міг сказати: „Я обійдуся і без вашого...“

Редактор і публіцист Волиняк не був творцем нової ідеології чи філософської школи (си-

стеми), але був передовою людиною в сприйманні, дотриманні кращих ідей і філософських теорій, запропонованих від наших мислителів і не тільки наших. Він був людиною практичного складу ума, хоч і дуже добре орієнтувався в суто теоретичних проблемах — філософських, ідеологічних. Він не був і не міг бути догматиком. Мабуть, не випадково один із великих авторів-співробітників журналу „Нові дні“ залюбки називав Петра Кузьмича своїм „ідеологічним вождем.“

Волиняк добре знав, хто йде вперед, а хто тупцює на місці. Вслід за Юрієм Шерехом він ісповідував істину: „Хто не рухається вперед, той зсувається назад.“ („Думки проти течії“). Як людина прогресивного способу мислення й діяння, Волиняк і в співробітники старався добирати таких же людей, що йдуть уперед і підносяться вгору. І нехай буде так, що Волиняк не був справжнім ідеологічним вождем-теоретиком, за яким мусили йти його соратники і почитателі. Пригадується при цій нагоді закінчення статті Юрія Шереха про філософа Арнольда Тойнбі: Тойнбі — великий, від нього є чого навчитись і т. д., однак автор статті не згоден іти за Тойнбі, хоч і згоден — іти з Тойнбі. Якоюсь мірою цю формулу й ми могли вжити, думаючи про Петра Волиняка — діючи не в теоретичній, а в практичній площині. Як чули, може, не раз від нього: не назад треба дивитись, а вперед — і там шукати виходу з ситуації чи розв'язки проблем. Бувало, аж ногами тупотить Петро Кузьмич, коли хтось, розважаючи, у минуле та в минуле завертає — так він терпіти не міг борсатись у минулому. За це я називав його Людсвітом Штуром (словацький ідеолог), який словаків учив:

“Naspät' cesta ne možná, napred sa ist' musi”

Любив Петро Кузьмич пожартувати, не оминав і каламбур. Одним із його улюблених каламбурів було його гетьманство. У приступі благородного гніву він не тільки лаявся, а й насміхався зі своїх опонентів та сяких чи таких друзів, навіть і дуже саркастично висміював декого, але якось це в нього так виходило, що крізь той сарказм неодмінно проглядала специфічна волиняківська сердечність і сміх крізь сльози. Скільки то він разів гострив своє перо об Росоха, а найпам'ятніша з цього така фраза: „Посуньтесь, Тарасе Григоровичу, тут Росоха сяде...“ (це з приводу розміщення президії під час шевченківських святкувань, коли Степан Росоха ніби заслонив собою портрет Шевченка). І ніколи фактично це не переходило в неприязнь між Волиняком і Росохою.

²⁾ Пок. Тодось Осьмачка таку брудну піну, вилиту на папір, називав **скажениною**.

Відзначаємо двадцятиріччя „Нових днів“ без їх видавця і редактора, хоч мав же він у пляні сам бути з вами на таких ювілейних святах — побувати з цієї нагоди в усіх осередках Канади і США, мріяв і про Європу та Англію, хоч майже не вірив у можливість побувати в Австралії. Йому не судилося, нам не пощастило це свято відзначити разом. П'ятнадцятирічний ювілей „Нових днів“ почав П. К. відзначати з читачами столичної Оттави, де мені припала честь робити ювілейну доповідь. Де б він почав відзначати зі своїми читачами 20-річчя „Нових днів“, не встиг іще навіть сказати. Зовсім не виключене, що почав би він від Нью-Йорку — з вами. Здається, ви перші самі про це подумали і сьогодні ювілей святкуєте. Не тільки відзначаєте ювілей, хоч і в жалобі по редакторові, але й маєте сказати своє вагове слово, що буде чи має бути з журналом. Ваше слово, слово з великого Нью-Йорку, може заважити багато, може стати вирішальним: бути чи не бути журналові „Нові дні.“ По-моєму, час на роздуми і заклики (тим більш — невдалі) вже проминув — пора вирішувати справу і робити діло.

Не були і не мусили всі ми бути однакової думки як про журнал „Нові дні“ та інші видання того ж видавництва, так і про самого видавця-редактора. Декому з нас відомо, що редактор Волиняк сам думав про свій журнал, а либонь усім відомо, що він писав, називаючи журнал таким і сяким. Не мусимо й тепер ми хвалити й перехвалювати „Нові дні“, але досі мали ми живий, цікавий і змістом та формою (мовою) добрий журнал, переважно з дуже актуальною тематикою. Не всі числа журналу були рівні й однаково добрі, та загалом журнал був одним із найкращих, що їх коли-будь мала українська еміграція.

Та якщо б і не всіх нас задовольняли „Нові дні“ рівнем, тематикою і змістом кожного числа їх; чи хоч би всі ми вважали „Н.Д.“ за не знати які добрі досі, то хто і коли сказав, що ми не можемо — якщо захочемо! — зробити цей журнал ще кращим?! Бачу, що ніхто не перечить, значить — можемо.

Так учинивши — зробивши журнал іще кращим, — ми б і зробили якраз те, що плянував зробити при нашій допомозі редактор Волиняк після 20-річного ювілею. Саме так повівшись із спадщиною Волиняка, зокрема з дітищем його — „Новими днями“, ми б не тільки гідно його вшанували, а й себе б пошанували — згадуючи його світле ім'я не всує, а ділом — продовжуючи робити те, що він робив, і так робити чи зробити, як він хотів.

Д. Кислиця

ДЕЩО ПРО МОЮ ЗУСТРІЧ З УКРАЇНОЮ

(і кілька порад нашим туристам)

У нашій пресі зустрічаємо тепер чимало матеріалів про враження туристів з їхніх відвідин України. Зокрема багато дописів на цю тему друкує „Новий шлях“. На жаль, тільки деякі з них написані об'єктивно й розважно, з думкою про читачів та майбутніх туристів. Більшість же тих дописів не має провідної думки або з думкою їх авторів лише про себе самих.

Почнемо з огляду несправедливих тверджень, а особливо в справі русифікації України. Про дразливу проблему русифікації ми пишемо стільки й так нерозважно, що навіть непомічаємо, як самі до неї великою мірою спричиняємось. Власне, це й заставляє мене висловити декілька своїх думок з цього приводу.

Наприклад, якийсь примітивний російський шовініст десь, колись сказав одному з наших туристів: „Якщо не знаєте російської мови, вертайтеся до Канади, навчіться говорити по-російському, а тоді приїжджайте“. І наш турист, замість поскаржитись на примітива в його ж установі або в Інтуристі, чи в українській радянській газеті, набравсь відваги заговорити про це аж як повернувся до Канади. А тим часом ця глупа фраза стала майже клясичною й часто повторюється в багатьох наших газетах і журналах. І ніхто навіть не питає, а що як наші туристи справді сприймуть цю „поруку“ серйозно й почнуть також ламати язика „общепонятною“ мовою? Моє питання не риторичне, бо на такі випадки я вже натрапляла і в Києві, і у Львові.

Або другий приклад: один молодий автор описує, як наші студенти з Канади „попадали в лютю“ і розчаровувались, коли навіть на київських базарах „не могли стрінути справжніх українців“. Я не знаю, якою мовою вони „попадали в лютю“ (мабуть англійською), але справді бідні ті „справжні українці“, якщо їх не можна знайти навіть серед півтора мільйонного нашого столичного міста!

Трохи далі той же автор безкритично повторює наклеп свідомих русифікаторів про те, що „в українських початкових і середніх школах дітей учать менш талановиті вчителі“, тому, мовляв, „шанси цих дітей дістатися до університету набагато менші, ніж тих, що вчать в російських школах у Києві“. Висновок з цього напрошується такий: ідіть, діти, до російських шкіл, бо там „талановитіші вчителі“ й вам легше буде дістатися до університету. Так і хочеться сказати: оце вам подяка, вчителі київських українських шкіл, від емігрантського „справж-

нього українця“ за вашу тяжку й жертвну працю.

Нарешті, ще один приклад: у цьому ж числі „Нового шляху“ одна відома наша діячка пише про свою зустріч з Україною таке: „Від паспортної контролю зеленонундирними червоноармійцями всі урядовці, продавці, готельний персонал „живають неподільно тільки мову „всесоюзну“... На звук української мови зглядаються, не відповідають, а то й лають. Туристи, що знають тільки українську мову, — безпомічні в столиці України“. (Підкреслення моє, А.М.)

Не знаю, як кого, а мене таке нерозважне писання виводить з рівноваги. Та це ж прямий, хоч і несвідомий заклик русифікувати вже не киян, а закордонних українців, що збираються відвідати Київ! Бож якщо не можна розмовитись у столиці України українською мовою, то ясно, що треба говорити по російському. Цікаво, чи саме не в такому наставленні й криється найглибша причина русифікації.

Минулого року я з дочкою мала нагоду відвідати Україну. Це правда, що в київських установах, крамницях — та й на вулицях! — до нас зверталися російською мовою. Але коли ми послідовно відповідали по-українському, наші співрозмовці скоро переходили на українську мову, бо майже всі вони українську мову знають. Якщо оглядалися на нашу мову, то хіба з приязною усмішкою, а не зі злобою. І ніхто нас за нашу українську мову не лаяв. Навпаки, двічі лаялася я. Раз, коли таксівар на моє прохання завезти нас до Музею Шевченка, запитав: „А хто его Шевченко?“ І вдруге, коли молодий інтелігентний українець не міг порозумітись з моєю дочкою українською мовою і звернувся до мене, щоб я була йому перекладачкою, бож я, мовляв, народилася „здесь“ і напевно вмію по-російськи. Я його запевнила, що коли поїду до Москви, то не матиму труднощів розмовитись, але ж я не на те витратила стільки зусиль, навчаючи дочку української мови в Канаді, щоб вона не могла в серці України говорити по-українському.

Наш співрозмовець намагався переконати нас, що він не міг у Києві ходити до української школи, та що це ж, зрештою, „всьо равно“. У нашому товаристві випадково була одна росіянка з Донбасу, яка й присоромила того українця:

„Ну й як вам не соромно таке говорити! — сказала. „Моя дочка — росіянка, ходить до російської школи в Донбасі, а мусить вчитися щоденно дві години української мови. І вона вже

говорить по-українськи, а ви, українець, і не можете розговоритись з цією дівчиною, що народилась і виросла в Канаді. Це ж ганьба".

І наш співбесідник, який може й мав якісь особливі доручення, зразу ж зник і вже не показувався нам на очі. Звичайно, подібних типів у Києві хоч греблю гати, але це ще не означає, що треба бути безпорадним і переходити на ламану російську мову, як це багато наших туристів роблять.

Хочу запевнити читачів, особливо тих, які збираються відвідати Україну, що ані в Києві, ані тим більше у Львові вони не мусять і не повинні говорити по-російському, навіть тоді, коли до них звертаються спочатку російською мовою. Розмовляючи по-українському, ви матимете не гіршу, а може й ліпшу обслугу, ніж ті туристи, які поспішають ламати свій язик і самі собі хребет. Здебільшого там раді, коли Ви приїжджаєте з Канади і говорите доброю рідною мовою. Особливо милуються там, коли чують українську мову з уст нашої молоді, яка народилася в Канаді чи взагалі за межами України. Двічі ми чули компліменти навіть від росіян, які вибачалися, що не добре ще володіють українською мовою.

Отже, якщо збираєтесь цього року відвідати Україну й маєте дітей-підлітків, беріть їх обов'язково з собою. Нехай хоч раз побачать ту нашу Україну, про яку ви їм так часто говорите, історію якої вони вивчають у школі. Тим ви їм зробите найбільшу прислугу за все життя: вони також її полюблять, побачивши величезну різницю між людьми тут і там, бо попри тяжкі умови життя, люди на Україні гостинні, щирі, життєрадісні і такі рідні. Навіть ті, з якими ви щойно познайомились, а особливо молоді. Вони зустрічають вас з квітами, купують вам квіти на вулиці і взагалі поводяться так, немов би були готові віддати вам усе.

Правда, старші люди обережніші, але студентська молодь дуже одверта. Вона хоче якнайбільше розказати вам про себе й якнайбільше розпитати вас про світ. Звичайно, вони гажкож хотіли б поїхати й побачити Париж і Рим, Нью-Йорк і Ніягару. Але одночасно вони гордяться своїм Києвом і Дніпром, Кримом і Карпатами. Особливо популярними серед молоді є гори Карпати. Я їздила туди лиш на один день і зрозуміла чому це так.

На жаль, я знаю туристів з Канади, які просиділи майже весь час у готелі, чекаючи родини чи розмовляючи з родиною. Для розради вони хоч попивали горілку, але їхні діти просто нудились, не знаючи, що з собою робити. Особливо ж коли не були певні за свою українську мову, щоб вільно себе почувати з місцевою українською молоддю, то вони нікуди й не йшли і майже нічого не бачили. В них залишивсь

тільки один спогад про Україну: „борінг“, „нотінг ту сі“ і „нотінг ту ду“. Якщо в когось такі плями й така настанова, то і не повинен брати з собою дітей.

Я бачила інших наших туристів, які зі страху чи для якоїсь вигоди поначіпляли собі Леніна та інші радянські відзнаки на груди. Один такий пан навіть переконував мене, як це вигідно, коли таксівар думає, що везе велике партійне цабе, бож на ньому й костюм був дорогий, такий, що його лиш партійці можуть собі мати. Мене таксівар за ті самі гроші також туди віз, але я могла з ним бодай поговорити щиро, замість набондючено мовчати чи кривити душею.

Як будете в Києві, обов'язково поїдьте кораблем униз Дніпром, на могилу Шевченка. Рідко яка подорож так закарбовується в пам'яті: мальовничі гори на правому березі і рівний пісковий лівий берег, і красень Дніпро, і особливо цікаві люди, які приїжджають зі всіх сторін, щоб віддати шану найбільшому синові України. Під шум корабля і під плюскіт води від них можна почути не одну цікаву історію, якщо вийти на палубу, щоб подихати свіжим повітрям, замість всередині пити дешеву перцівку чи запіканку...

Зі всіх місць, які я відвідала на Україні, тільки в Одесі справді мало де можна почути українську мову. Там не тільки не говорять, але, здається, й не розуміють її. Я зупиняла кількох людей, щоб розпитати про потрібну нам адресу, але на мене тільки подивилися, знизали плечима, так ніби я впала з Марса, і нічого не сказавши, пішли собі далі. Але коли моя супутниця, яка не говорить по-російському, попросила мене, щоб я розпитала російською мовою, то нам зразу не тільки показали, але й завели нас на потрібне нам місце.

А все ж таки, варто побачити й Одесу, проїхатись кораблем і покупатися в нашому Чорному морі. Зокрема ж варто подбати, щоб заздалегідь дістати квитки до Одеського оперного театру, бо це єдиний з-поміж великих театрів, що лишається відкритий під час літніх вакацій. Саме тоді, як там була, в Одесі ставили невмирущу „Наталку Полтавку“ українською мовою й балет „Жізель“. Гастролював також славний польський ансамбль з Варшави. Програмки були надруковані тільки українською мовою, отже можливо, що мої невдачі на вулиці були випадкові.

Вже згадана на початку наша дітячка в своїм репортажі пише, що „українські туристи не слухаючи мови водіїв, бо не розуміють по-російськи“. І нарікає: „невже не знайти поміж киялянами молодих українців, щоб по науковому подавали пояснення українським туристам?“ Так і хочеться відповісти: а чи ті українські туристи домагалися українських водіїв? Вони ж

✓ мають на це не лиш повне право, але й обов'язок! Коли нам в Одесі помилково дали росіянку, чи може й українку, яка знала лиш російську мову, ми від неї відмовились. Нас перепросили за помилку й за десять хвилин викликали молоденьку студентку, яка говорила чудовою українською мовою.

✓ Отже, русифікація України має не одно, а два різні джерела. Перше впливає згори й за нього відповідають почасти росіяни, а почасти київський уряд. Друге джерело — впливає з народної гущі й за нього відповідаємо таки ми самі. Це може найкраще ілюструє такий приклад: на одній станції я випадково познайомилась з молодим студентом, який походить з дуже відомої родини. Він мені захоплено розповідав, як українські студенти намагаються спроводити на час літніх вакацій студентів-українців з Польщі, Чехо-Словаччини, Румунії та інших країн — на літні курси української мови. Влада відповіла їм, що для цього бракує грошей і жител. Українські студенти пообіцяли зібрати потрібні фонди й прийняти закордонних студентів на свої квартири, але дозволу влади все одно ще не отримали. Парадоксальним у цьому оповіданні було те, що студент говорив з нами добірною українською мовою, а з своїм товаришем, теж українцем, вони розмовляли по-російському...

✓ Моя дочка мала нагоду бути на одній сільській забаві поблизу Києва. Її дуже здивувало, що оркестра грала майже виключно знайомі їй модерні американські мелодії, але ще більш здивувало її те, що молодь говорила з нею по-українському, а між собою по-російському. І коли вона запитала свою родичку, чому вони розмовляють одне з одним по-російському, родичка без всякої надуми відповіла, що російська мова „якось краща“. Старші не скажуть вам, що російська мова краща, але скажуть, що так привикли. За всім цим криється, здається, глибоке переконання, що освічені люди повинні говорити чомусь по-російському — так, як колись говорили по-французькому. А Київська влада такий ненормальній настанові чомусь тільки всіляко сприяє.

А все ж таки, мені доводилось зустрічати на Україні чимало людей, — переважно молодших, — які намагаються розвивати українську

культуру й поширити вжиток української мови. Вони просили нас не розчаровуватись українською дійсністю, а й далі плекати нашу мову й нашу культуру тут для нашого загального добра. Вони просили переказати майбутнім нашим туристам, щоб вони трималися на Україні не задириливо, а гідно.

Чи слідували за нами? Можливо, хоч я й не помічала цього. Ми їздили поїздом, автобусом, кораблем, автом і навіть мотоциклом у радіусі 50-ти миль від міста, не питаючи ні в кого дозволу й ніхто нас ніразу не перевіряв. Аби тільки повернутись уночі до готелю, поки ще не замкнуті двері. Ось так можна поїхати і на село до родини, якщо це не дуже далеко від міста, в якому ви зупинилися.

Узагалі, можна сказати, що для туристів, які знають радянську систему з гірших часів і не бояться влади, — подорож на Україну виявиться напевно приємнішою й кориснішою, ніж до будьякої іншої країни. Натомість ті, що хотіли б побачити Батьківщину, але бояться, не повинні тим часом їхати, щоб не компрометувати себе й всієї еміграції.

Пригадую, як ми оглядали одне місто й спинилися, щоб зробити фотознімку з розкішного театру. Наш провідник запропонував сфотографувати так, щоб було видно спереду й пам'ятник Леніну. Я подякувала за пораду й сказала йому, що хочу мати в альбомі театр, а не Леніна. Один наш патріот з Канади випадливо сфотографував Леніна, а про театр зі страху забув...

Одним з найнеприємніших моїх спогадів з України залишиться, мабуть, сцена з Бориспольського летовища. Це як одна наша туристка, родом з Галичини, вперто й по-рабському намагалася відповідати дуже ламаною російською мовою урядовцеві, який перевіряв наші вализки і який говорив до неї виразно по-українському.

✓ Я не збираюся виправдовувати тих росіян, які намагаються русифікувати Україну, але спиханням всієї вини на них лихові не зарадимо. Живучи за кордоном, ми не маємо великого впливу на тамтешнє життя, але ж можемо бодай мудро й гідно поводитись, коли відвідуємо батьківщину як туристи.

ТОРОНТО У ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ ЖУРНАЛУ „НОВІ ДНІ“

28 березня 1970 року, в залі української православної громади в Торонто, відбулася доповідь проф. Дмитра В. Кислиці, присвячена двадцятиріччю журналу „Нові Дні“ та пам'яті його основоположника і незмінного редактора св. п. Петра Кузьмовича Волиняка.

Тому що доповідь Дмитра Варлаамовича друкується в цьому числі журналу, не будемо спинятися на її змістові. Збори із вдячністю доповідачеві прослухали доповідь з найбільшою увагою. А тому, що Д. В. Кислиця в своїй доповіді коротко, цілком побіжно, зупинився на дикому герці й глузуванні запіненої „севеушницької личини“ з неживого Волиняка і що цей герць буде продовжуватись у майбутньому, зупинимось на найсвіжішій „скаженині“ тижневика „Канадійського фермера.“

Боляче, що на шлях реакції стають ті, яким треба високо тримати смолоскип, — як його тримав св. п. П. К. Волиняк. А в них виходить навпаки: роблять так, ніби наш відвічний ворог взяв і напоїв їх дурманом чи в понівечені голови недоуків клоччя понапихав. А найогидніше те, що, виливаючи свою піну на неживого Волиняка, „чільний репрезентант УНРади“ (так у „Про вовкулак“ написано в „Канад. фермері“ — І. П.) говорить людям неправду. Ось хоч би й з „гостиною“, яка була не „гостиною“, а нарадою, на якій і я був тоді присутній. Завжди я був присутній, як бував цей „мудрий“ професор, який чомусь сховався під псевдонім, у хаті ще живого Волиняка. І горілки ми не пили, а говорили про організаційні справи, пов'язані з 5-им з'їздом УРДП. Були ми тоді втрьох і про це знає „репрезентант“, бож ми його розпитували про справи і культобмін, про який, як буде ще в нього язик свербіти, ми скажемо. Отже, це була товариська гутірка. Ми його зустрічали на аеропорті і привезли до Торонто. Тоді він був уже чільним репрезентантом УНРади, а про його зв'язки з „севеушниками“ ми вже дещо знали. Не був він ще тоді, як тепер пише у своїх листах, у „добрих, а не панібратських, стосунках з Господом Богом, що є самотнім (єдиним — І. П.) найвищим і найсправедливішим суддею“. А по цім відразу йде таке його, „чільного репрезентанта“ великомудріє: „Не ігноруйте цього останнього... Тільки останні три місяці дають такі очевидні й переконливі докази...“ Мовляв, єпископ „із вічно бунтівливого Чикаго“ — наслідком „добрих стосунків“ — „пішов до Всевишнього“. Так сталося — знову ж таки за словами „мудрого“ професора — і з Волиняком. Що це — маячіння чи зловіщі натяки, покищо не нам судити.

По доповіді на цих зборах відбувся жвавий обмін думок про дальшу долю журналу „Н. Д.“. Всі як один висловили бажання втримати журнал за всяку ціну, а дехто зразу ж склав, або декларував гроші на гарантійний фонд, а саме: Ольга Мурій — 500 дол.; Андрій Ліщина, Петро Шанда, П. Копил, П. Неліпа — по 100 дол. Решта пожертв меншими сумами. Збори ще раз схвалили склад редакційної колегії.

На зборах були присутні виконавці заповіту Петра Волиняка: Ніла Гава, Тетяна Прушинська-Ткаченко (третя, Діна Кравченко, не була тоді в Торонто). Вони виявили особливу увагу до долі журналу і пообіцяли прискіпати формальні справи з видавництвом, щоб не затримувати дальшого виходу журналу.

Головував на зборах ред. М. Дальний, а секретарем був М. Підлісний.

Торонтонська громада читачів і прихильників ще раз належно вшанувала світлу постать Волиняка і добре врадила, що робити з його дітищем — журналом „Нові Дні“.

Іван Пишкало

ПОМЕР ПОЛКОВНИК ВОЛОДИМИР КЕДРОВСЬКИЙ

Полковник Володимир Кедровський, один з найвидатніших українських державних та суспільно-громадських діячів, помер на 82-му році життя в п'ятницю, 13-го березня 1970 року.

Володимир Кедровський народився в Херсоні 1888 року. Він з молодих літ включився в діяльність Української Партії Соціалістів-Револьюціонерів і як член її Центрального Комітету був у 1917-1918 роках членом Центральної Ради, заступником голови Українського Військового Комітету в Києві і товаришем секретаря військових справ. За Директорії був головним державним інспектором Армії УНР, а з осені 1919 до 1921 року послом Української Народної Республіки в Латвії, Естонії й Фінляндії.

До Америки приїхав у 1923-му році та був довгий час співредактором „Свободи“. Від 1955-го року він очолював Український відділ „Голосу Америки“ аж до переходу на пенсію в 1963-му році. В. Кедровський — автор цілого ряду праць з визвольної боротьби України, а остання його праця „1917 Рік“ вийшла у в-і „Тризуб“ у Вінніпегу минулого року.

Ч И Т А Ч І П И Ш У Т Ь

Високоповажані панове!

Безумовно, всіх нас огорнув глибокий сум, бо справді серед нас іншого Волиняка немає і ми це знали й висловлювали ще за життя покійного. Та не зважаючи на це, журнал треба рятувати, а тому не може бути навіть питання — продовжувати видання чи припинити, бо ми, читачі журналу, так зжилися з ним, що навіть не уявляємо собі нашого культурного життя тут без нього...

З пошаною до Вас

Т. Хохітва, Торонто, Канада

Вельмишановні панове!

Гадаємо, що в здоровомислячої людини української національності не може бути питання — чи існувати далі „Новим дням“...

При цьому надсилаємо чек на 40 дол. від нас обох порівну. Бажаємо витривалості й успіхів.

З пошаною й привітом,

Віктор і Микола Андре, США.

Дорогий пане Редакторе!

Посилаю передплату на журнал „Нові дні“ для трьох родин. Надіюсь, що і їм журнал буде подобатись, бо він є найкращим гостем у нашій хаті. Висловлюю вам моє щире співчуття з приводу втрати нашого найдорожчого редактора сл. п. П. Волиняка... й бажаю всього доброго в продовженні видавання журналу „Нові дні“.

З щирим привітом

О. Лисик, Ошава, Канада

До редакції журналу „Нові дні“!

Передчасна смерть сл. п. П. К. Волиняка є непоправною втраченою. Царство йому небесне і вічна пам'ять. Але ми живі маємо про живе думати. Сором був би нам усім, якщо б його славне діло разом з ним лягло в могилу... Вірю, „Нові дні“ і далі будуть будителем людських душ (тут і там), відбиватимуть новаторські революційно-демократичні погляди їх невтомого творця і правдолюбця. Зміст журналу за січень ц. р. свідчить, що „Нові дні“ є в надійних руках... Висилаю передплату на 1970 р. і зобов'язуюсь приєднати ще одного передплатника.

З пошаною,

П. Дігтяр, Англія

(Уже виконав своє зобов'язання — Ред.).

До редакції журналу „Нові дні“.

...Мене непокоїло, що по смерті сл. п. П. Волиняка перестануть виходити „Нові дні“. Завдяки ініціативній групі журнал існує. Нам, читачам, залишається в скорому часі створити гарантійний фонд... Моя передплата на 1970 рік заплачена. Тепер висилаю на гарантійний фонд 10 дол... У скорому часі знову деяку суму грошей вишлю на гарантійний фонд.

Знаю, що будуть труднощі, але спільними силами читачів та нових редакторів запевнимо далі видання „Но-

вих днів“, — живої пам'ятки по сл. п. Петрові Волинякові.

З пошаною

А. Петрашко, Ст. Томас, Канада

До редакції журналу „Нові дні“.

З великою пошаною я ставився до Покійного Волиняка та з приємністю читав його журнал і хочу щоб журнал „Нові дні“ існував. До гарантійного фонду надсилаю готівкою 5 доларів. В межах своєї пенсії буду і в майбутньому складати свої скромні пожертви до гарантійного чи пресового фонду...

З пошаною,

А. Забігайло, Канейвіл, США.

До редколегії „Нових днів“.

...Після вістки про смерть сл. п. Волиняка, настрої мій був невимовно пригнічений і в голові снувала думка — певже кінець і „Новим дням“?

Одержавши цей останній номер, я побачила, що 20-річна праця незмінного редактора і видавця не загине з такою ініціативною групою...

На початок прошу прийняти від мене десять дол. для перших ваших кроків.

З пошаною,

А. Михайлова, Едісон, США.

До хвальної редколегії „Нових днів“.

Журнал „Нові дні“ мусить далі існувати... Разом з листом посилаю переказ на 10 доларів на передплату й на розбудову журналу. Помімо того, що я працював усього шість років і вже 12 років на пенсії, але скільки моїх сил і матеріальних спроможностей буду підтримувати „Нові дні“!

Бажаю вам успіху в праці,

С. Смілянський, Нью-Гевен, США.

Вельмишановні панове!

У відповідь на заклик Ініціативної групи... я в домовленні з частиною читачів „Нових днів“ з Бостону й околиць, від себе і від них пересилаю переказ на суму 35 доларів на продовження передплати і трохи на пресовий фонд... Гадаю, що бостонці не будуть байдужі до такої важливої справи. Щастя вам, Боже, на все добре!

Дмитро Николенко, Вест Роксбурі, США.

Як бачите, листи до редакції цього разу дуже однорідні. Всі читачі висловлюють глибокий жаль з приводу передчасної смерті сл. п. П. К. Волиняка і дуже бажають, щоб „Нові дні“ виходили далі. Більшість кореспондентів скріплюють це своє бажання ще й відповідним датком на пресовий фонд або приєднанням нових передплатників. Стверджуємо, що ми перебрали „Нові дні“ без будь-яких фінансових засобів і тому фінансова допомога читачів зараз особливо бажана і на часі.

Всім читачам, які поспішили з допомогою та з приєднанням нових передплатників, висловлюємо щиру подяку й віримо, що інші підуть за їхнім прикладом. З такими передплатниками „Нові дні“ втримаємо.

Р е д а к ц і я

НАШ ТЕЛЕФОН: 766-3040

**ЗВЕРНІТЬ УВАГУ НА НОВІ НАГОЛОВКИ. ЗА ПОШИРЕ
СПИСОМ КНИЖОК ЗВЕРТАЙТЕСЬ ДО ФІРМИ ЗА КАТАЛОГОМ.**

✓ 1. ДУМИ. Бібліотска поета. Вид-во „Радянський письменник“.
Київ, 1969 р., стор. 354	1.10
2. Іванчук Роман. МАЛЬВИ. Історичний роман. Вид-во „Радянсь-
кий письменник“. Київ, 1969, стор. 237	1.00
3. Льченко Олександр. КАПРИЧО. Повісті. Акварелі. Вид-во
„Дніпро“, Київ, 1969 р., стор. 663	2.90
4. Хижняк Антон. ДАНИЛО ГАЛИЦЬКИЙ Роман. Вид-во
„Дніпро“. Київ, 1970 р., стор. 587	1.85
5. ВИННИЧЕНКО В. Оповідання. „Словацьке педагогічне ви-
давництво“, Братіслава, 1968 р., стор. 301	3.75
6. Пригара Марія. МИХАЙЛИК — ДЖУРА КОЗАЦЬКА. Історич-
на повість. Вид-во „Веселка“. Київ, 1969 р., стор. 172	0.90
7. Твен Марк. ПРИГОДИ ГЕКЕЛЬБЕРРІ ФІННА. Переклад з анг-
лійської Ірини Стешенко. В-во „Веселка“. Київ, 1966, ст. 333	0.95
✓ 8. КУЛЬЧИЦЬКА ОЛЕНА. Альбом. 59 ілюстрацій. Вид-во
„Мистецтво“, Київ, 1969 р.	1.95
9. ЛЬВІВ. Путівник. З картою-схемою. (Англ. і укр. м.) Вид-во
„Мистецтво“, Київ, 1968, стор. 90	1.50
✓ 10. ТЕРНОПІЛЬ. З серії „Обласні міста Рад. Укр.“ Вид-во
„Мистецтво“, Київ, 1966 р., стор. 95	1.20
✓ 11. МУДРИЙ ОПОВІДАЧ. Казки, притчі, байки. Вид-во „Наукова
думка“. Київ, I : , стор. 246	1.30
12. Вороний Микола. СНІЖИНКА. Для дошкільного віку. Вірші.
Вид-во „Веселка“. Київ 1970, стор. 15	0.25
13. Ярмиш Юрій. СЛОНЯТКО, ... О ЛЮБИЛО ТАНЦЮВАТИ.
Казки. Вид-во „Веселка“. Київ, 1969 р., стор. 23	0.40
✓ 41. ОЙ КОНИКИ СІВАНИ. Укр. Нар. Дитячі Пісеньки. Малювала
М. Примаченко. Вид-во „Веселка“. Київ, 1969, стор. 16	0.50
✓ 15. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА. Вступ. Фонетика.
За загальною редакцією акад. І. К. Білодіда. Вид-во
„Наукова думка“. Київ, 1969, стор. 436	3.25
✓ 16. УКРАЇНСЬКА ДІАЛЕКТНА МОРФОЛОГІЯ. Вид-во „Наукова
думка“. Київ, 1969, стор. 200	1.90

**В ЧАСІ ВИПРОДАЖУ ЦІНИ ЗА ПЛАСТИНКИ,
ВИПРОДУКОВАНІ В СРСР, ЗНИЖЕНІ НА 10%**

СПЕЦІАЛЬНІ БЕЗПЛАТНІ ПРЕМІЇ

тим, які куплять книжок або пластинок на вартість:

\$5.00 — Фотоальбом „Київ“.

\$8.00 — Фотоальбом „Київ“ і „Позна-
йомтесь з Україною“.

\$10.00 — „Солов'їна Україна“ — комп-
лект 15 грампластинок в журналі.

\$20.00 — Всі вище згадані речі (3).

**Приходьте особисто або присилайте замов-
лення і гроші на адресу:**

UKRAINSKA KNYHA

1162 Dundas St. W., Toronto 3, Ontario

**До замовлення на \$1.00 в Канаді треба при-
силати 20 центів на покриття поштової оплати.
На пластинки в Канаді 50 центів, (в Онтаріо
плюс 5% сейлс текс), у США 0.75 центів.**